

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”Mina relationer med äldre...det är mitt liv, mitt liv utanför hemmet”

En kvalitativ studie om ryska socialarbetares uppfattning och upplevelser av relationer med äldre brukare.

SQ4562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp

Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits

Kandidatnivå

Termin HT15

Författare Irina Kim

Handledare Per-Olof Larsson

Abstract

Titel "Mina relationer med äldre... det är mitt liv, mitt liv utanför hemmet": En kvalitativ studie om ryska socialarbetares uppfattning och upplevelser av relationer med äldre brukare.

Författare Irina Kim

Nyckelord relationer, socialarbetare, service i hemmet, äldre, klienter, Ryssland

Världens befolkning blir allt äldre och med åldrandet kommer världen att stå inför nya utmaningar. Ålderdom och relationer till äldre personer varierar även från land till land som kan bero på landets sociala, politiska, ekonomiska, historiska och kulturella sammanhang. Syftet med denna studie var att undersöka och beskriva relationer mellan socialarbetare inom äldreomsorgen och deras klienter i en utvald rysk stad. Ett annat syfte var att visa hur en del av äldreomsorgen i Ryssland ser ut.

Uppsatsen sökte svar på följande frågeställningar:

- Vad innebär relationer för socialarbetare?
- Hur uppfattar socialarbetare sina relationer med äldre klienter?

Samlandet av det empiriska materialet genomfördes genom en kvalitativ metod i form av sju semistrukturerade intervjuer som kompletterades med en öppen observation. Studiens resultat visar att praktiska relationer innebär all hjälp som social service i hemmet erbjuder. Socialarbetare upplevde ambivalens i dessa relationer som berodde på organisationens struktur och mänsklig vilja att hjälpa till. Med sociala relationer menade socialarbetare de relationer som utvecklades när båda parter respekterade och accepterade varandra. De sociala relationerna betydde ofta att se sina klienter som släkt och därför även acceptera dem som de var. Dessa relationer skapades genom kommunikationen. Existentiella relationer innebar socialarbetarnas personliga utveckling och förändring. De fann en mening i sitt arbete genom att omvärdera och utöka innehållet i sina arbetsroller. Pedagogiska inslag samt en sorts psykologisk hjälp bidrog till yrkesutveckling.

Trots de psykiska påfrestningar som arbetet med äldre klienter innebar, upplevde alla socialarbetare att deras jobb var givande och utvecklande.

Förord

Det känns överväldigande att uppsatsen äntligen är färdig! Dessa två månader har varit fyllda med mycket påfrestningar, stress och långa skrivardagar. Nu när jag ser den färdiga uppsatsen framför mig kan jag även säga att dessa två månader har varit fyllda med kreativitet, spännande möten och berättelser samt ett oerhört engagemang från alla berörda. Trots att jag skrev uppsatsen ensam, kände jag mig aldrig ensam.

Jag tackar alla mina intervjupersoner för er tid och aktiva deltagande! Era berättelser, åsikter, upplevelser har inte bara bidragit till samlande av materialet, utan även berikat denna uppsats och min förförståelse med ovärderlig kunskap. Ett särskilt tack till min kontakt i Ryssland som var mina ögon och öron på den studerade orten. Ni har öppnat upp och visat det Ryssland jag känner och älskar. Utan er hade inte denna uppsats varit möjlig och lika spännande!

Jag tackar även mina närstående för den språkvägledning och det stöd jag fick under tiden.

Slutligen tackar jag min handledare Per-Olof Larsson som väntade med ljuset på varje station i den mörka långa tunneln. Dina tips och idéer har varit användbara, inspirerande och motiverande.

Jag hoppas att varje läsare kommer att hitta något intressant i detta arbete.

Innehållsförteckning

Förord.....	1
1. Inledning.....	4
1.1 Syfte och frågeställningar.....	7
1.2 Personliga utgångspunkter.....	7
1.3 Centrala begrepp.....	8
1.3.1 Äldre klient.....	8
1.3.2 Socialarbetare.....	8
2. Bakgrund.....	9
3. Tidigare forskning.....	12
3.1 Borodkina (2015) International trends in Russian social work.....	12
3.2 Sätre (2014) Paid and unpaid social work in Russia: Is women´s social work opening up for opportunities for empowerment processes?.....	12
3.3 Salmina (2014) Social attitudes towards welfare policies in Russia and other European countries.....	13
3.4 Nikonova (2007) Äldres positioner och roller i det moderna ryska samhället.....	14
3.5 Morgan, Robinson and Thompson (2015) Happiness and Age in European Adults: the moderating role of gross domestic product per capita.....	14
3.6 Dunér och Nordström (2009) The desire for control: Negotiating the arrangement of help for older people in Sweden.....	15
3.7 Oltedal (2009) Close but not too close. Distant but not too distant.....	15
3.8 Sammanfattning av tidigare forskning.....	16
4. Teorier.....	17
4.1 Val av teori.....	17
4.2 Martin Buber om Jag-Det och Jag-Du- relationer.....	17
4.3 Martin Buber om Det mellanmännsliga.....	18
4.4 Blomdahl Frej om social omsorg ur relationistiskt förhållningssätt.....	19
4.5 Ringsby- Jansson om fem dimensioner i stödrelationer.....	20
4.6 Glöcker om makt i mellanmännsliga relationer.....	20
4.7 Sammanfattning av teorikapitlet.....	21
5. Metod.....	22
5.1 Litteratursökning.....	22

5.2 Val av undersökningsmetod.....	22
5.2.1 Urval.....	23
5.2.2 Utformning av intervjuguide.....	23
5.2.3 Intervjusituation.....	24
5.3 Observationer.....	25
5.4 Min roll som forskare.....	25
5.5 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet.....	27
5.6 Bearbetning av empirin.....	28
5.7 Analys av empirin.....	29
5.8 Etiska överväganden.....	30
6. Analys av empirin och resultat.....	32
6.1 Presentation av informanter.....	32
6.2 Praktiska relationer.....	32
6.2.1 Regel-bundenhet och specialisering.....	34
6.2.2 Tid.....	36
6.2.3 Förhållande mellan hjälp och makt.....	36
6.2.4 Sammanfattning av praktiska relationer.....	38
6.3 Sociala relationer.....	38
6.3.1 Naturlig relation utan tvång.....	39
6.3.2 Acceptans.....	41
6.3.3 Ömsesidighet.....	41
6.3.4 Närhet och distans.....	43
6.3.5 Sammanfattning av sociala relationer.....	45
6.4 Existentiella relationer.....	45
6.4.1 Roller som pedagog och psykolog.....	45
6.4.2 Sammanfattning av existentiella relationer.....	48
7. Sammanfattning av resultat.....	49
8. Slutdiskussioner.....	51
9. Referenslista.....	53

Bilagor

Bilaga 1 - Informationsbrev

Bilaga 2 - Intervjuguide

1. Inledning

...Det var tyst med svära och träta,
det var ovant mot andra dar,
och när pojken min slutat att äta
så sa han, nu åker vi, far!
Är det högtid? Ska gamlingen åka?
Är det andra tider igen?
Men en vill inte fråga och bråka -
en får veta - får veta sen

Ur *En gamling* av Dan Andersson

Relationerna till äldre personer och äldreomsorgen i Sverige har definitivt förändrats över tid: från att lämna sina föräldrar på äldreboende med tvång som Dan Andersson skildrar i sin dikt, till att värna om äldres integritet och välbefinnande samt att äldre får möjlighet till självbestämmande och självständigt liv (SFS 2001:453).

Socialstyrelsen (2011) understryker betydelsen av relationer, deras omfattning och innehåll och menar att relationerna spelar en avgörande roll för hälsa och välbefinnande för människor i alla åldrar. Äldre personer upplever att deras sociala nätverk minskar med ålder och därför behöver de socialt stöd och en mötesplats för att skapa nya relationer. Enligt socialstyrelsen är socialt stöd och informella relationer med familj och samhälle väsentliga för ett gott åldrande.

Åldrandet innebär inte bara fysiska och psykiska förändringar i kroppen, utan även hur dagens äldreomsorg är organiserad, hur äldre upplever sina relationer till samhället och familj, samt hur äldre blir bemötta av andra (Kättström, 2014).

Enligt Världshälsoorganisationen (WHO, 2015) åldras världens befolkning snabbt och WHO menar att det är något vi ska fira. Åldrande innebär både utmaningar och möjligheter för världen. Bland utmaningar nämner WHO (2015) förändringar i pensions – och socialförsäkringssystem, akut vård och utbildning för social personal. Möjligheterna är dock lika många: äldre ska ses som en resurs och bidra till kunskapsbildande och erfarenhetsutbyte.

Enligt Världshälsoorganisationen lever människor längre idag och förväntas leva över 60 år. År 2050 kan världens befolkning som är 60 och äldre stiga upp till två miljarder, en ökning från 900 miljoner människor 2015. Idag finns det 125 miljoner människor som är 80 år och äldre. Tendensen med åldrande befolkning är än så länge mer karakteristisk för höginkomstländer – i Japan exempelvis är 30 procent av befolkningen redan äldre än 60. Denna förändring kommer att upplevas i låg- och medelinkomstländer så som Chile, Kina, Iran och Ryssland redan i mitten av århundradet (WHO faktablad 2015).

Den 1 oktober firas den internationella äldredagen, som grundades av FNs generalförsamling 1990 (UN 2015). Denna högtid konstruerades för att uppmärksamma de problem som äldre personer handskas med, men även vilka lösningar och möjligheter det finns för att höja livskvalitet för äldre personer (UN 2015).

Belokonj (2005) definierar livskvalitet för äldre som en komplex sammankoppling av fysiska, känslomässiga, psykiska, intellektuella och kulturella faktorer samt även individens hälsosituation. Enligt Belokonj (2005) påverkas äldres välbefinnande av både medicinska och relationella aspekter. Hur äldre personer upplever socialt stöd och hur nöjda de är med kontakter med sociala myndigheter har en direkt inverkan på deras integritet och fundamentala rättigheter, men även på upplevelsen av isolering, försummelse och våld (UN, 2015).

Relationerna mellan äldre och deras familjer, äldre och maktstrukturer – sociala myndigheter, genusperspektivet på äldres problem (ensamhet bland äldre är ofta karakteristiskt för kvinnor) men även äldres relationer till arbetsmarknaden är frågor som är högst aktuella i Ryssland (Belokonj, 2007).

Liksom andra länder fokuserar Ryssland i sin äldrepolitik på att utveckla medicinska och sociala underlag för att stärka äldres hälsosituation. Samtidigt strävar Ryssland efter att effektivt utnyttja äldre som resurser på arbetsmarknaden (Arbetsmarknadsdepartement och socialförsäkringar i Ryska federationen, 2015). Det som skiljer Ryssland från andra länder är ryska pensionssystem och relationerna mellan äldre och sociala myndigheter. Dessa relationer är ganska nya och baseras på följande utgångspunkter: för det första statens betydelse i frågor om socialt stöd och service till äldre. Den andra aspekten är socialarbetares roll i skapande av relationer med äldre som

är avgörande för hur äldre upplever kontakten med sociala myndigheter men även sin ålderdom (Rosmintrud, 2015).

Federala Statliga Statistiska Service (Ryska statistiska byrån) rapporterar att mot slutet av år 2014 uppnådde den äldre befolkningen i Ryssland 33, 788 milj. Detta är 23,5 procent (143, 66 milj) av hela ryska befolkningen. Pensionsåldern i Ryssland har inte förändrats sedan 1932 och är 55 år för kvinnor, 60 år för män (Rosmintrud, 2015). Enligt samma rapport (2015) beräknar Ryssland år 2018 uppnå medellivslängden på 74 år och år 2020 75,7. Ryska myndigheter menar att befolkningen blir äldre tack vare olika sociala åtgärder som förbättrar äldres livskvalitet, bland annat statligt materiellt stöd men även förändringar i socialpolitiken.

Åldrande och pension uppfattas ofta som synonymier i Ryssland. Under det senaste året har debatten om att höja pensionsåldern i Ryssland återigen skakat landet. Samofalova (2015) skriver i sin artikel att ryska samhället delar sig i två läger. Å ena sidan föreslår ekonomer, ryska finansministern och finansministeriet att pensionsåldern höjs till 65 år för båda könen med omedelbar verkan. Deras viktigaste argument handlar om att stabilisera ryska budgeten och undvika skattehöjningar eller försämring av livsvillkor för äldre personer. Å andra sidan vill regeringen med Putin och Medvedev i spetsen samt sociala politiker vänta med att höja pensionsåldern. Dessa förespråkar att höjningen ska ske men långsamt och succesivt. Enligt Samofalova (2015) menar Putin och hans anhängare i denna fråga att budgeten inte kommer att påverkas radikalt även om pensionsåldern höjs detta år. Dessutom tar de hänsyn till äldre personers välbefinnande och självkänedom och menar att de som kan och vill jobba, kommer att fortsätta jobba efter pensioneringen. De som lider av någon funktionsnedsättning kommer däremot att sluta jobba oavsett pensionsålder. Dessutom är risken stor att den ryska manliga befolkningen inte ens lever till sin pension, menar politikerna.

För mig är Ryssland inte bara ett forskningsobjekt utan ett moderland som lär mig se världen från olika perspektiv och upptäcka hur oförutsägbart livet kan vara. Vad händer med mina föreställningar och kunskaper om jag byter *glasögon* och istället tar en titt på äldre och äldrepolitik i Ryssland inifrån? Jag ser framemot att utforska Ryssland med socialarbetares ögon.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka och beskriva relationer mellan socialarbetare inom äldreomsorgen och deras klienter på en rysk ort. Ett annat syfte är att visa hur äldreomsorgen i Ryssland ser ut från ett inifrånperspektiv.

Blomdahl Frej (1988) menar att socialarbetare representerar samhället samtidigt som de representerar sig själva i sina mellanmännsliga relationer. Att skapa olika relationer innebär att hitta balansen mellan det enskilda – klienter och det allmänna – socialarbetare (Blomdahl Frej, 1988).

Syftet med denna undersökning inte är att jämföra äldreomsorg och relationer mellan socialarbetare och klienter i Ryssland och i Sverige.

Frågeställningar:

1. Vad innebär relation mellan äldre klienter och ryska socialarbetare?
2. Hur uppfattar socialarbetare sina relationer med äldre klienter?

Denna studie tar sin utgångspunkt i ryska socialarbetares perspektiv och är därför knuten till deras uppfattningar och upplevelser av relationer till äldre klienter.

Socialarbetares uppfattningar innebär även vilka roller de hittar i sin yrkesutövning och hur de ser på den organisatoriska kontexten.

1.2 Personliga utgångspunkter

Det verkar för långt dit, till pensionen, men det svenska samhället *tvingar* en att tänka på den: jag minns för några års sedan när jag flyttade till Sverige – så ringde en säljare från någon pensionsfond till mig. Han uppmanade mig att börja tänka på pensionen redan då. Jag som hade precis passerat tjuugoårsgränsen och inte ens hade ett jobb, tyckte att det var skrattretande. Dessutom tillhör jag kulturen där åsikter och prioriteringar vad gäller pensionen och ålderdomen är annorlunda: jag vill inte dra alla över en kam, min upplevelse är att i Ryssland levde jag i nutiden och hade föga föreställningar om min pension och om att bli gammal i allmänt.

Flera år har gått sedan dess och jag trivs i Sverige men jag tänker fortfarande som jag gjorde då. Jag prioriterar nutiden, men jag är glad att svenska staten förvaltar min pension. Denna studie ska egentligen fokusera på relationer i äldreomsorgen där pension och pensionssparande men även ensamhet förmodligen kommer att nämnas, eftersom dessa begrepp ligger nära relationsskapande processer.

Mina inifrånkunskaper som jag bär med mig från Ryssland är mycket avgörande för min förförståelse. Jag känner till kulturella normer och oskrivna lagar. Exempelvis att i det ryska språket finns två tilltalsformer *ni* och *du*. Oftast säger man *du* till barn eller familjemedlemmar och nära vänner. Formen *ni* används till äldre personer, kollegor, lärare, bekanta. Denna form visar inte bara åldersskillnad eller arbetshierarki, utan kan uppfattas som en respektgivande faktor. Tillsammans med *ni* formen används namn och farsnamn för att tilltala personer. Ett annat exempel är att bjuda på choklad efter intervjuerna som ett tecken på tacksamhet för deltagandet i projektet. Det är små saker som visar hur stor ryska själen är.

Samtidigt har även min förförståelse definierats av att arbeta som biståndshandläggare inom äldreomsorgen och personlig assistent för äldre med fysiska funktionsnedsättningar i Sverige. Detta har påverkat valet av målgruppen – socialarbetare inom stöd och service i hemmet.

1.3 Centrala begrepp

1.3.1 Med äldre klienter menas i denna studie personer i pensionsålder – kvinnor som fyllt 55 år och män som fyllt 60 år (Rosmintrud, 2015), och som får någon form av service och stöd från ryska sociala myndigheter. Äldre klienter representerade i denna studie var ofta ensamma personer med fysisk funktionsnedsättning.

1.3.2 Socialarbetare refererar till personal som arbetar inom hemtjänstliknande verksamhet. De ryska sociala centren erbjuder äldre klienter service i hemmet och socialarbetare utför hemtjänstinsatser. Socialarbetare i Ryssland är inte nödvändigtvis utbildade inom socialt arbete.

2. Bakgrund

För att begränsa den historiska överblicken kommer denna studie att kortfattat beskriva socialpolitik och synen på äldre från 1990-talet, alltså perioden för förändring.

Det är dock väsentligt att nämna att Ryssland har under lång tid varit ett auktoritärt och homogent (Andrle, 1994) samhälle med centraliserad makt genom tsarstyre. Jordbruksgemenskap (*obtsjina*) var en social institution som ägde rätten att tilldela mark mellan bönderna och kontrollera produktionen. Denna gemenskap ansvarade även för att upprätthålla civila- och familjerelationer inom sitt område (Velikij, 2007). Enligt den ryske historikern och etnografen Pryzjov (1934) var jordbruksgemenskapen i Ryssland baserad på synen om brödraskap och stöd till sina närmaste. Pryzjov (1934) menar dock att familjen i *obtsjina* bestod inte bara av släkt, utan även andra familjer som tillhörde gemenskapen. En familj kunde inte klara bygget eller jordbruket själv. Därför hjälptes obtsjina medlemmar åt för att sköta gemensamma gårdar (Pryzjov, 1934).

En av jordbruksgemenskapens viktigaste sociala åtaganden handlade om att ta hand om föräldralösa barn, personer med funktionsnedsättningar och äldre som inte hade några släktingar (Velikij, 2007). Zayats (2004) skriver i sin artikel att äldre personer som fortfarande kunde jobba fick en bit mark gratis. De som inte kunde jobba fick så kallade bidrag i form av bröd. Enligt Zayats (2004) förekom bidrag i form av pengar sällan med tanke på naturhushållningen på den tiden, men det var regionerna själva som bestämde storleken på bidraget. Zyryanov (1992) fokuserar på en annan form av socialt stöd till äldre nämligen tiggeri. Äldre och fattiga såg tiggeriet som en tradition av välgörenhet men även som en sorts lösning att ta hand om sig själva och inte be samhället om hjälp (Zyryanov, 1992). Å ena sidan menar Zyryanov (1992) att organiserat socialt stöd inte utvecklades i bondesamhället för att äldre och fattiga själva var emot detta, nämligen mot att förändra sin livsstil och begränsa sin frihet genom att betala för tjänster. Å andra sidan, var obtsjina inte ekonomiskt eller känslomässigt redo att lämna den traditionella synen på socialt stöd och utveckla socialpolitiken som skulle innebära att bygga ut och utbilda personal.

1990-talet i Ryssland var en period av betydelsefulla politiska, ekonomiska men även sociala förändringar. Under Sovjetmakten utformades socialpolitik av staten som garanterade och ansvarade för samhälleligt och individuellt välbefinnande (Manning, Shkaratan & Tikhonova, 2000). Manning et al. (2000) menar att statens inflytande i

sociala frågor omprövades och ryska regioner fick succesivt dela ansvaret för socialpolitiken.

Sedan 1987 har så kallat socialt stöd i hemmet (hemtjänstliknande verksamhet) gjort stora framsteg och erbjuder nu tjänster från matinköp och vårdinsatser till social tid för äldre (Rosmintrud 2015). Den nya lagen *om grunder för socialt stöd i Ryska federationen* (2013) understryker betydelsen av sociala kontor – centra i utformningen och genomförandet av sociala insatser till äldre personer. Grigorjeva (2009) menar att utvecklingen av sociala kontor har påverkat relationerna mellan äldre personer och deras familjer, men även relationerna mellan äldre och socialarbetare. Syftet med sociala kontor i dagens Ryssland är att erbjuda äldre personer social och medicinsk vård och omsorg i hemmet så att äldre kan stanna hemma så länge de själva vill och leva självständigt i sin vanliga miljö. Sociala kontor erbjuder även social service i form av olika tjänster på statliga eller kommunala äldreboenden (Travkina, 2015).

Första kontakten tar äldre personer med sitt närmaste sociala kontor för att pröva sina behov och se vilken hjälp och stöd de kan få. De första samtalen med socialarbetare är oerhört viktiga för relationskapande och har inte bara informativ funktion, utan hjälper även till att skapa en relation mellan socialarbetare och klienten. Socialarbetare bekräftar och lever sig in i klientens situation, definierar möjliga lösningar och presenterar sina arbetsmetoder (Nikitina, 2010).

Grigorjeva (2009) definierar Rysslands socialpolitik under 1990-talet som en övergångsperiod när många traditionella statliga strukturer och former omorganiserades. Hon påstår att dessa förändringar skedde på grund av att den ryska befolkningen blev äldre och därmed var i stort behov av samhällsliga reformer.

Du sitter på en buss eller tåg – det finns inga lediga platser. En äldre person kommer in. Vad tänker du? Erbjud din plats åt den äldre eller låtsas att inte se personen? Med dessa frågeställningar gick flera ryska regioner ut och uppmanade yngre personer att lämna sin plats i kollektivtrafiken åt en äldre person (Shirinkin, 2015). Denna kampanj pågick i flera ryska regioner i samband med 70 års jubileet efter andra världskrigets slut som firas som en nationell högtid i Ryssland. Syftet med dessa frågeställningar var att uppmärksamma äldres perspektiv i vardagen och synliggöra mellanmännsliga relationer som ofta visar fram en nedlåtande och likgiltig attityd mot äldre personer (Mironova, 2014).

En del forskare (Pisarev, 2004) definierar dagens äldre i Ryssland som antingen behövande av socialt stöd eller äldre som en resurs som ska bidra till samhälleligt liv. Samtidigt finns det en del som ser äldre som en ekonomisk börda. Den förra synen där äldre framstår som beroende av stöd är sammankopplad med äldres aktuella hälsotillstånd, äldres förmåga att anpassa sig till den sociala situationen som råder i landet men även landets socialpolitik. Den senare är snarare kopplad till äldres utbildning och sociala nätverk. Sambandet mellan synen på äldre och Rysslands socialpolitik är väsentligt menar Pisarev (2004) för att förstå hur äldrepolitik utvecklas. En del forskare (Ivanova, 2002) fokuserar istället på funktionerna äldre har i samhället och menar att äldre bidrar till familjelivet med materiella och sociala transfereringar lika mycket som andra familjemedlemmar samt staten. Ivanova (2002) menar att för att skapa en bild av äldre måste vi utgå även från äldres sociala nätverk och familjeliv.

Ledande inriktningar i socialpolitik mot äldre i dagens Ryssland utgår från tre perspektiv: att vidareutveckla pensionssystemet, att förbättra medicinsk vård samt rehabilitering och socialt stöd för äldre och att skapa förutsättningar för äldre att aktivt delta i samhällslivet (Rosmintrud 2015). Samtidigt skiljer sig Ryssland från andra länder genom att många äldre eller snarare personer i pensionsåldern fortfarande jobbar. Därför fokuserar Ryssland även på att hitta äldre personers arbetsmöjligheter.

Denna studie genomförs i en liten rysk stad som ligger i Kaliningradregionen. Staden leds så som alla andra ryska städer av en folkvald borgmästare och hans administration. Stadens befolkning består av ca 8 000 människor. I staden finns det ett socialt kontor som erbjuder social service och socialt stöd i hemmet till äldre klienter. Därför blir forskningsobjekten det sociala kontor och de socialarbetare som arbetar där.

3. Tidigare forskning

I detta kapitel beskriver jag tidigare forskning på ämnet socialt arbete och äldrepolitik i Ryssland. Den svenska forskningen kompletterar de valda ryska och internationella studierna. De artiklar som presenteras nedan sätter min studie i ett sammanhang. De valda artiklarna handlar främst om socialt arbete i Ryssland i stort men även ger exempel på hur socialt arbete bedrivs i Ryssland och i Sverige. Genom inläsning av tidigare forskning ges ett försök till att bättre förstå fenomenet äldrepolitik i Ryssland samt förklara hur relationer mellan socialarbetare och äldre klienter har utvecklats.

3.1 International trends in Russian social work

Borodkina (2015) presenterar en övergripande analys av socialt arbete i Ryssland. Enligt hennes artikel beror den sociala framväxten bland annat på att den demografiska situationen i Ryssland förbättrades samt att inkomster i enskilda ryska hushåll ökade. 1990-talet introducerades professionen *socialarbetare* och stora framsteg gjordes i systematisk forskning inom teorier och historien om socialt arbete (Borodkina, 2015). Borodkina är övertygad om att Ryssland behöver samarbeta med Europa i frågor om socialt arbete på lika villkor och lika förmånligt för alla. Särskilt fokus skall riktas på utbildning i socialt arbete i Ryssland för att locka ryska studenter. Borodkina kommer till slutsatsen att Rysslands välfärdsinstitutioner transformeras till klientstyrt socialt stöd med individens egna skyldigheter och ansvar för sitt välbefinnande, det så kallade stärkandet av klienter. Empowerment innebär därmed att klienter får mer inflytande över det sociala stöd och de insatser de får. Detta stärkande innebär även att socialarbetare får en ny pedagogisk motiverande roll i hjälpprocessen. Författaren poängterar även att statens inflytande minskar och socialt arbete blir en arena för konkurrens och samarbete. En större roll i socialt arbete tilldelas privata företag och icke-statliga organisationer – ett resultat av Rysslands nyliberala inriktning inom socialpolitiken.

3.2 Paid and unpaid social work in Russia: Is women's social work opening up for opportunities for empowerment processes?

Även Sätre (2014) analyserar i sin studie hur socialarbetare inom statliga och kommunala samt icke-statliga organisationer påverkar stärkande (empowerment av klienter). Både teoretisk analys och analys av kvalitativ empiri visar att kommunala och

icke-statliga socialarbetare arbetar för att försäkra att klienter får det stöd och den hjälp som de har rätt till. Sätre bekräftar även att den statliga socialpolitiken främjar top-down principer, dvs. beslut tas av ledningen och presenteras för klienter. Därför opererar både statliga och icke-statliga organisationer på välgörenhetspremissen istället för empowerment. Socialarbetare däremot visar genuint intresse i sina klienter och är villiga att förändra regler och attityder för att hjälpa klienterna, något som Borodkina (2015) nämner i sin studie. Sätre menar att socialt arbete i Ryssland representeras av kvinnor och kvinnorna spelar en avgörande roll i utformningen av socialt stöd i samhället. Kvinnorna bär ansvaret för både det statliga och välgörenhetsarbete inom socialt arbete, men även för klienters livskvalitet.

3. 3 Social attitudes towards welfare policies in Russia and other European countries

Salmina (2014) menar i sin studie att socialt arbete beror inte endast på vem som utformar detta, utan även på vilka attityder mot socialpolitiken som finns ett land. Hon undersöker i sin kvantitativa studie vilka attityder ryska medborgare har gentemot välfärdspolitiken i landet samt hur sociala attityder mot välfärdsstaten skiljer sig från andra europeiska länder. I sin studie kommer författaren fram till att sociala attityder mot statens socialpolitik beror på de förväntningar ryska befolkningen har på staten. De viktigaste områden som staten skall vara garant för är familj och barn, äldre samt medicinsk vård. 80 procent av deltagare tycker att staten ska ansvara för pensioner och medicinsk vård. Intressant är att både ryssar och övriga européer tycker att staten skall vara garant för att äldre personer har ett värdigt liv. Salmina finner ett signifikant samband mellan attityder mot välfärdsstaten i Ryssland och hur människor uppfattar den aktuella situationen i välfärdsstaten, exempelvis många ryssar tycker att äldre lever med dålig levnadsstandard och därför ska staten tillförsäkra adekvat stöd till äldre. Det paradoxala är att, trots att ryska medborgare anser att staten skall ge vissa garantier, inte många förväntar sig att staten ska vara paternalistisk och övervakande. Faktorer som är avgörande för sociala attityder mot välfärdsstaten är kopplade till levnadsstandarden i ett land, inkomst och skyddsnät. Salmina ställer upp en hypotes att i Ryssland kan sociala attityder bero mer på viljan att överleva än på traditionella värden.

3.4 Äldres positioner och roller i det moderna ryska samhället

Medan staten anses vara garant för att äldre personer ska tillförsäkras bra levnadsstandard (Salmina, 2014) är det fortfarande medborgare som avgör hur äldre ses i samhället. Nikonova (2007) hävdar i sin forskning att äldres position och roller i samhället beror mycket på respondenters socio-ekonomiska förutsättningar. Nikonova försöker hitta samband mellan respondenternas utbildning, ålder och arbete och deras syn på äldre. De som svarade på frågorna är personer i arbetsför ålder (över 20 år). Nikonova visar i sin studie att äldre uppfattas på tre olika sätt. En del ser äldre som en ekonomisk resurs för samhället, andra som behövande och de tredje som ekonomisk börda för samhället. Undersökningen visar att ju högre utbildning respondenterna hade desto mer optimistisk var deras inställning till äldre. Att se äldre som en resurs och därför stärka äldres identitet och position i samhället anser både Borodkina (2015) och Sätre (2014) som en naturlig led i socialpolitiken. Respondenternas utbildningsnivå förklarade hur äldre sågs som en resurs. Äldre respondenter (50-59 år) uppfattade äldre som behövande. De flesta som såg äldre som en ekonomisk börda arbetar på mindre företag. Dessa personer anser att företagsamhet är för yngre.

3.5 Happiness and Age in European Adults: the moderating role of gross domestic product per capita

Morgan, Robinson and Thompson (2015) anser att för att få en förståelse för hur äldre personer upplever sin situation är det viktigt att fråga äldre personer om deras upplevelser. De utgår från två definitioner av lycka: lycka som antingen är hedonisk, dvs. individens egna upplevelser av njutning och tillfredställelse samt frånvaro av smärta och negativa känslor. Eller lyckan som är eudemonistisk som ofta innefattar mening med livet, positiva relationer, andlig eller religiös förståelse av världen. Studien undersöker hur ålder och lyckan samt nationella kontext är relaterade till varandra. Studien visar att äldre personer som lever i låg – och medelinkomstländer upplever sin situation och lyckan genom landets socioekonomiska förhållanden, dvs. statlig pension och socialt stöd till äldre har betydelse för upplevelsen av lyckan. Morgan et al. skriver att hedonisk och eudemonistisk lycka är stabil hos äldre som lever i höginkomst europeiska länder. Äldre i mindre ekonomiskt utvecklade länder upplever att med ålder minskar även lyckan.

3.6 The desire for control: Negotiating the arrangement of help for older people in Sweden

Dunér och Nordström (2009) presenterar en kvalitativ studie som utgår från tre perspektiv: brukare, deras anhöriga och omsorgsgivare. Dessa tre perspektiv söker förståelse för hur hjälpen för äldre personer organiseras. Författarna kommer till slutsatser att även om äldre personer var osäkra vilken typ av hjälp de behöver så önskade de äldre personerna att hjälpen utformas på deras villkor. Äldres anhöriga var villiga att hjälpa till och fanns med under processen. Däremot ansåg ofta anhöriga att äldre personer skulle ta emot den hjälp som erbjöds från formella myndigheter såsom kommunal hemtjänst. Omsorgsgivare försökte hitta balans mellan formella organisatoriska förutsättningar, professionens normer och egna värderingar. Dunér och Nordström menar att makt och kontroll var mycket avgörande för hur personer upplevde sin situation. Alla tre parter ville ha kontroll över hjälpsituationer så att hjälpen skulle formas på egna villkor

3.7 Close but not too close. Distant but not too distant

Förutom makt och kontroll i relationer mellan brukare och omsorgsgivare kan en annan aspekt vara av betydelse för dessa relationer. Olteidal (2009) skriver i sin explorativa och komparativa artikel om hur nödvändig social distans skapas i relationer mellan socialarbetare och klienter. Författaren växlar från analys av materialet till teorier, det så kallade ständiga jämförelsen som är typiskt för grounded theory (Olteidal, 2009) för att utveckla teorier baserade på det empiriska materialet. Ryska socialtjänsten hjälper ensamstående mödrar med mat, begagnade kläder och erbjuder även samtal från psykologer, terapeuter och jurister. Klienterna upplever dock att socialarbetare erbjuder mer hjälp på pappret än i verkligheten. Därför tenderar mödrarna att uppfatta socialarbetare som byråkrater: socialarbetare skall vid mötet med klienterna registrera problemet, definiera problemet och komma med förslag på möjliga lösningar på problemet. Olteidal (2009) påpekar att socialarbetare är rädda för att gräva för djupt i klienters problem för att det kan vara svårt att lösa dem. Det specifika för ryska socialarbetare är att de ofta anser sig vara i samma situation som sina klienter med liknande problem. Enligt Olteidal (2009) blir det problematiskt för ryska socialarbetare att motivera andra när de själva upplever att framtiden är osäker.

Dessa kategorier öppnar upp för att fokusera på relationerna mellan socialarbetare och ensamstående mödrar ur perspektiven *vän* och *främling*. Konstruktionen av *vän* eller

främling i relationer skapar olika positioner i dessa relationer (Oltedal, 2009). Socialarbetare i båda positionerna måste vara medvetna om konsekvenserna av sina attityder mot klienter. Professionalitet och medvetenhet om en specifik situation och klient är en förutsättning för en bra relation. Ibland behöver klienter en vän att tala med, ibland måste socialarbetare hålla distans som en främling för att klienter ska hitta lösningar själv.

3.8 Sammanfattning av tidigare forskning

Tidigare forskning visar ett tydligt samband mellan utvecklingen av socialt arbete och ekonomiska och politiska förhållanden i Ryssland (Borodkina, 2015). Den ryska socialpolitiken är präglad av influenserna från nyliberalismen som innebär en sorts decentralisering av makten inom socialt arbete från staten till regionerna och icke-statliga organisationer (Borodkina, 2015). Å andra sidan kommer det fram att, trots att ryska regioner och icke-statliga organisationer får större ansvar för socialpolitiken, de flesta ryska medborgare ser staten som garant för sociala försäkringar och livskvalitet (Salmina, 2014). Klienterna inom socialt arbete förlitar sig fortfarande på statens paternalistiska funktioner. Dessutom visar tidigare forskning att relationerna mellan klienter och socialarbetare förändras från beroende till stärkande och motiverande (Sätre, 2014). En del studier (Duner & Nordstöm, 2009) analyserar hjälpen utifrån alla medverkande i processen och menar att hjälpen upplevs på olika sätt beroende vilken position man har i hjälpprocessen. Det är dock fortfarande lite skrivet ur socialarbeters egna perspektiv på socialt arbete i Ryssland eller hur socialarbetare ser/ beskriver äldre i ryska samhället. Det är därför viktigt att fokusera på hur äldrepolitiken i Ryssland upplevs av de personer som direkt jobbar med äldre klienter och hur socialarbetare beskriver sina relationer med äldre.

4. Teorier

4.1 Val av teori

Detta kapitel kommer att handla om teoretiska utgångspunkter som valdes för att tolka och analysera socialarbetares utsagor om sina relationer med äldre klienter. Jag kommer att använda mig av Martin Bubers existentiella relationistiska perspektiv som utgör endast en del i hans författarskap. Blomdahl Frej (1988) skriver i sin avhandling att Bubers existentiella relationism förenar det existentiella och det sociala: endast i relation till andra människor får vi insikt om oss själva och kan därför förstå andra och oss själva. Valet av just Martin Bubers existentiella relationism beror även på att den behandlar både relationsfrågor och existentiella frågor som så många äldre personer upplever som viktiga (Kohanski, 1982). Jag anser att Martin Bubers relationistiska perspektiv bidrar till djupare förståelse av fenomenet.

4.2 Martin Buber om Jag-Det och Jag-Du relationer

Martin Buber (2001) ser världen utifrån dess tvåfaldighet och förespråkar att utgå från grundorden Jag-Det och Jag-Du. Dessa grundord skiljer sig genom att båda innehåller olika perspektiv att betrakta världen. Jag-Det har som grund ett föremål, ett objekt som utgör kärnan till vår förståelse av världen. Det representerar även erfarenheter som vi skaffar oss för att lära känna världen. Jaget tillhör i detta fall det förgångna och har inte nu-karaktär. Buber menar att Jaget i Jag-Det grundorden inte är en del av den världen för att Jaget saknar relation med världen.

Jag-Du däremot står för ömsesidig relation, där Jaget skapar en relation till Du och båda påverkas av denna relation (Buber, 2001). Verkligheten består då av relationen mellan Jag och Du där den närvarande människan försöker förstå den andre (Kohanski, 1982). Buber poängterar dock att varje Du blir så småningom till Det. Enligt Buber uppnår Jaget ett tillstånd då Jaget måste frångå Du-relationen för att ordna Det. När relationen är etablerad, börjar processen av objektifiering. Detta leder till att människan befinner sig i relation till andra människor på två olika nivåer: yttre livsformer och känslor. Yttre livsformer ramar in olika uppdragsområden där människan samarbetar med världen, det kan handla om arbete, fritid, vänner, etc. Känslorna beskriver hur människan förhåller sig till den yttre världen, hur hon samarbetar med sig själv. Buber menar dock att yttre livsformer inte skapar socialt liv, inte heller känslorna skapar personligt liv. Det krävs

en tredje komponent som är det centrala Duet, i min tolkning förståelse för den person som sitter bredvid en.

Buber pekar på att Jaget framträder på olika sätt: i Jag-Det är Jaget en *individ* som tar avstånd från andra människor med syftet att lära känna. I Jag-Du är Jaget en *person* som skapar relationer till andra personer och syftar till att främja själva relationens natur.

Buber ställer sig en fråga om den ömsesidigheten i en relation är fullständig. Han menar att vissa relationer inte får utveckla full ömsesidighet. Blomdahl Frej (1988) i sin avhandling sammanfattar detta som att Jag-Det relationen består av själva hjälpprocessen där socialarbetare behandlar och söker lösningar på problem. Jag-Du relationen å andra sidan består av möte och dialog som kan förändra båda parter som person. Martin Buber poängterar att båda typer av relationerna är tidskrävande och för att skapa ömsesidighet och tillit behövs tid.

Martin Buber menar även att närhet och distans är begrepp som står i ett dialektiskt förhållande till varandra. Genom att distansera oss i våra relationer kan vi återfinna närhet. Vi kämpar med att ständigt gå in och ut i andras liv, menar Martin Buber.

Buber påpekar att i Jag-Du relationen blir människan till ett Jag genom Duet och utvecklar därmed ett Jag-medvetande. Kohanski (1982) tolkar detta som om Jag-medvetande är oberoende av tid och samband mellan händelser och antyder förståelse av helheten.

4.3 Martin Buber om Det mellanmännsliga

Buber (1995) definierar det mellanmännsliga som en relation mellan människor som kännetecknas av ömsesidig respekt eller som kan fullföljas till ömsesidighet, samt av båda parter delaktighet i relationen. Buber definierar även tre huvudkomponenter i de mellanmännsliga relationerna: ömsesidighet, acceptering av varandra så som man är, samt naturlig relation utan tvång. Problemet med en mellanmännslig relation är att människor brottas med två olika slag av människotillvaro: antingen framstår man som man *är* i en relation, eller framträder man som man *syns vara*. Buber poängterar att det förra innebär att betrakta den andre och sig själv spontant, otvingat, utan att tänka på vad andra tycker om en. Det senare antyder hur människor konstituerar sitt väsen, skapar en bild av sig själva för att behaga andra. Sanningen i det mellanmännsliga menar Buber är att meddela sig som man är. Endast i ett äkta samtal kan parter se varandra som de är och för att ett äkta samtal ska komma till stånd ska båda parter bidra till relationen med

sig själva. Det innebär att parter yttrar sig fritt och inte söker erkännande för den falska bilden av sig själv, utan för den man är. Det mellanmännsliga betyder även att erkänna den andre som en helhet och fullt närvarande. Utifrån denna diskussion föreslår Buber vidare två typer av människor: en propagandist och en pedagog. Propagandisten tvingar sina tankesätt på andra, ser den andre endast som ett medel och som ofta inte tror på sin egen sak. Därför kan propagandisten inte ingå i kompletta mellanmännsliga relationer. Pedagogen däremot ser den andre som en bärare av personliga och unika drag som ska frigöras. Pedagogen tror på människors krafter och vilja att utvecklas och att människor bara behöver få vägledning genom ett personligt möte.

4.4 Blomdahl Frej om social omsorg ur relationistiskt förhållningssätt

Blomdahl Frej (1995) presenterar en tolkning av Martin Bubers perspektiv. Denna studie tar sin utgångspunkt i Blomdahl Frejs utveckling av Bubers filosofi. Blomdahl Frej (1995) analyserar begreppet social omsorg utifrån relationistiskt förhållningssätt och hävdar i likhet med Buber, att relationer kräver andra människor för att få och ge omsorg. Blomdahl Frej (1995) definierar social omsorg som ömsesidig relation mellan socialarbetare och omsorgstagare, där båda parter ska sträva efter ömsesidiga relationer för att nå gemensamma mål. Enligt Blomdahl Frej (1995) består social omsorg av tre typer av relationer: praktiska, sociala och existentiella relationer. Blomdahl Frej använder sig av Martin Bubers relationsfilosofi för att förklara vad de tre typerna av relationer innebär. De praktiska relationerna består av social service, dvs. den hjälp som socialarbetare erbjuder sina klienter. Med Bubers terminologi kan dessa relationer definieras som Jag-Det relationer. Enligt Blomdahl Frej (1988) sker objektifiering av varandra i Jag-Det –relationer. Blomdahl Frej kallar den praktiska hjälpen för *saken* och menar att relationer är något statiskt.

Sociala relationer uppstår enligt Blomdahl Frej (1995) när socialarbetare och klienter behandlar varandra med respekt och ser varandra som hela personer. Detta är endast möjligt vid dialog och möte. Sociala relationer kan benämnas som Jag-Du relationer där båda parter påverkar varandra och förändras som människor och är därför en dynamisk process. Dessa relationer betraktar två subjekt. Existentiella relationer uppstår när Jag-Du relationer utvecklas vidare när parterna börjar se mening och helhet i sina liv.

4.5 Ringsby-Jansson om fem dimensioner stödrelationer

Ringsby- Jansson (1998) fokuserar på stödrelationens organisatoriska sammanhang och menar att den påverkar hur relationer skapas och utvecklas. Enligt Ringsby-Jansson utgår relationerna från fem dimensioner: regel-bundenhet, specialiseringsgrad, tid per ärende, intresseinriktning och avstånd. Regel-bundenhet och specialisering är kopplade till organisationens struktur och inre ramar. Regelstyrd verksamhet ger socialomsorgsgivare mindre handlingsutrymme och därmed minskar möjligen situations – och individanpassning. Å andra sidan ökar regelstyrd verksamhet personalens rättssäkerhet och minskar risken för godtycklig behandling av klienter. Den tredje dimensionen är tid per ärende. Ringsby-Jansson menar att tiden ska beräknas utifrån arbetsuppgifter och inte mängden av ärenden. Huruvida stödpersonal kan prioritera och anpassa tiden för att ge rätt hjälp till den person som behöver den mest, är avgörande för hur snabbt personalen bör handla. En annan dimension handlar om frågor om intresseinriktning, det s.k. förhållandet mellan hjälp och makt. Hjälp är visserligen till för att tillgodose klienters behov. Samtidigt innehåller hjälp även makt att kontrollera vilka insatser klienten har rätt till samt att kontrollera att klienten och personal följer det avtalade. Ringsby-Jansson poängterar dubbelheten i personalens roll – att hjälpa och att kontrollera. Den sista dimensionen avstånd eller förhållandet mellan närhet och distans påvisar hur miljö påverkar relationerna. Att arbeta i någons hem kan utgöra både hinder och skydd i stödrelationer. Det är svårare för personalen att hålla distans i klientens hemmiljö, men lättare att skapa tillförlitliga ömsesidiga relationer. Närhet och distans är en annan tolkning av Martin Bubers Jag-Det och Jag-Du – relationer.

4.6 Glöckler om makt i mellanmänniska relationer

Glöckler (2000) fokuserar istället på makt i mellanmänniska relationer och menar att om det finns en handling, finns det motivation att utöva makt. Denna motivation bottnar dels i handlingens natur, dels i personen som orsakar handlingen. Hon håller med Buber om att i varje relation är det nödvändigt att betrakta Du som Det, som ett objekt för att hjälpa den andre. Hon poängterar dock att ju mer vi lär känna någon/ något och ju mer vi vet, desto mer makt har vi över den andre.

4.7 Sammanfattning av teorikapitlet

Martin Bubers relationistiska perspektiv ger en inblick i hur relationer mellan socialarbetare och äldre klienter kan tolkas. Detta perspektiv är väsentligt för studien på grund av de teoretiska underlag som Martin Buber beskriver. Hans arbete om Jag-Det och Jag-Du relationer (2001) samt om Det mellanmänskliga (1995) kommer att knytas samman till Blomdahl Frejs (1995) tolkning av Bubers teori. Ringsby-Janssons (1998) fem dimensioner av stödrelationer kompletterar Blomdahl Frejs (1995) tolkningar och belyser även hur dubbelheten i relationerna beror på den organisatoriska kontexten. Glöckler (2000) utgår från Bubers tolkningar av dubbelheten och visar hur makt i relationer uppstår.

I enlighet med den valda teoretiska ansatsen samt med studiens syfte kommer vid analysen av empirin att användas följande teoretiska begrepp: praktiska relationer som innehåller tre underkategorier – regel-bundenhet och specialisering, hjälp och makt samt kategori – tid. Under sociala relationer kommer följande begrepp att analyseras: naturlig relation utan tvång, ömsesidighet och acceptans, närhet och distans. Existentiella relationer kommer att bestå av kategorierna pedagog och psykolog.

5. Metod

5. 1 Litteratursökning

För att få en överblick av tidigare forskning användes sökmotorn *Summon*, som nåtts via Göteborgs universitetsbiblioteks hemsida (www.ub.gu.se). Använda sökord var bland annat: *social work in Russia, older people in Russia, relations between older people and social workers in Russia, elderly, help*. Sökningen avgränsades till fulltext och vetenskapliga artiklar publicerade från 2005 samt endast material av intresse inom socialt arbete.

De valda ryska, internationella och svenska artiklarna är av relevans för denna studie och ger ett bredare perspektiv på området.

5. 2 Val av undersökningsmetod

Bryman (2008) menar att kvalitativa studier bygger på analysen av ord istället för analysen av kvantifierbar data. Enligt Bryman (2008) innebär kvalitativ forskning att materialet tolkas och konstrueras av författare. Backman et al. (2012) poängterar att kvalitativ forskning fokuserar på människors förståelse av egna föreställningar och upplevelser av världen. Jag vill veta hur socialarbetare uppfattar sina relationer med äldre klienter, vilken syn på äldre de har. Kvale och Brinkmann (2009) anser att samtalet öppnar upp för mänsklig interaktion. Intervjuer hjälper att förstå ett fenomen ur intervjupersoners perspektiv, förklara och analysera deras erfarenheter med kopplingen till det studerade fenomenet (Kvale & Brinkmann, 2009). Bryman (2008) menar att kvalitativa intervjuer där fokus riktas mot intervjupersoners tankar och åsikter är ett effektivt sätt att samla in de personliga ståndpunkterna. Syftet är att beskriva relationer mellan socialarbetare inom äldreomsorgen och deras klienter ur de professionellas perspektiv. Den teoretiska ansatsen utgår från Bubers relationistiska teori. Backman et al. (2012) menar att valet av undersökningsmetod är definierad av just studiens syfte, frågeställningar och teorin.

Ahrne och Svensson (2011) kallar den kvalitativa forskaren för både kunskapsproducent och analytiker av det insamlade materialet. Jag kan inte veta vilka berättelser och utsagor intervjupersonerna kommer att dela med sig, men utifrån det givna ämnet om relationer skapar både intervjupersonerna och författaren gemensam kunskapsbas. Jag skulle beskriva mig med Kvale och Brinkmanns (2009) metafor om intervjuaren – en resenär.

Jag vet inte mycket om hur äldreomsorgen ser ut på den lilla orten, jag vill att socialarbetare och klienter visar mig vägen. Jag vill att resan ger mig nya insikter och förståelse för Ryssland, samt att intervjupersonerna ser gamla invanda vägar i ett nytt ljus. Kvale och Brinkmann (2009) menar att resultatet av en studie är en social konstruktion och kunskap bör då ses som produktion (ibid.). Därför blir studien en plattform för att skapa diskussioner och förståelse av olika fenomen. Enligt Backman et al. (2012) utgår konstruktivismen från att vi med hjälp av språk genom våra föreställningar och attityder skapar sanningar om omvärlden och sociala fenomen.

5. 2. 1 Urval

Målinriktat urval innebär enligt Bryman (2008) att välja ut sina intervjupersoner utifrån hur relevanta de är för studien. I min studie ligger fokus på relationer ur socialarbetares perspektiv. Den studerade orten har ett kontor som arbetar med äldre klienter och erbjuder dem socialt stöd och service i hemmet. Detta kontor består av fem socialarbetare och en enhetschef som alla kommer att delta i undersökningen. Trots detta kommer urvalet *inte* att vara manipulerat och styrt för att organisationen eller enstaka personer skall kunna dra nytta av det (Ahrne & Svensson, 2011). För att komma i kontakt med målgruppen kontaktade jag en bekant socialarbetare som arbetade inom biståndshandläggning för äldre. Ursprungligen var idén att intervjua min kontakt och därefter genom snöbollsurval (Ahrne & Svensson, 2011), som innebär att jag får tillgång till fler informanter i samband med den första intervjun, komma i kontakt med andra potentiella intervjupersoner. Med studiens gång blev fokus på relationer till äldre klienter och syften tydliga. Därmed blev det även tydligt att det ryska sociala kontor som erbjuder socialt stöd för äldre i hemmet och dess medarbetare som har direkt kontakt med sina klienter var mer relevanta för studien. Tack vare min kontakt – socialarbetaren – fick jag tag i mina intervjupersoner. Jag är medveten att urvalet var begränsat till de socialarbetare som arbetade på orten och kan knappast kallas för slumpmässigt. Med tanke på att socialarbetarna representerade hela kontoret kommer undersökningen att kunna beskriva relationerna mellan socialarbetare och äldre klienter på den aktuella orten.

5. 2. 2 Utformning av intervjuguide

Bubers existentiella relationism har präglat utformningen av intervjufrågor. De begrepp som jag var mest intresserad av i hans relationsfilosofi är ömsesidig relation, naturlig relation utan tvång, accepterande av varandra, att vara som man *är* och att vara som man

syns vara i en relation, dvs. äkta samtal. Intervjuguiden består av tre huvudteman som utvecklats med hjälp av Blomdahl Frejs (1995) arbete inom sociala omsorgen. Dessa teman är praktisk relation, social relation och existentiell relation. Intervjufrågorna är tematiskt sammankopplade med teoretiska utgångspunkter och sedan med analysen av empirin (Kvale & Brinkmann, 2011).

5. 2. 3 Intervjusituation

Totalt har jag genomfört sex intervjuer med socialarbetare och en med enhetschefen för socialt stöd och service i hemmet. Varje intervju tog cirka 20-30 minuter. Jag valde att utgå från en flexibel intervjuprocess (Bryman, 2008) som är specifik för semistrukturerade intervjuer. Intervjufrågorna var baserade på en intervjuguide som berörde olika teman och vikten låg på hur intervjupersonerna tolkade och förklarade en viss företeelse. Bryman (2008) påpekar att om forskare har ganska tydliga syften och teoretiska utgångspunkter i undersökningen kommer forskaren att använda sig av semistrukturerade intervjuer för att kunna utveckla och fördjupa sig i sina frågeställningar. Ahrne och Svensson (2011) menar att fördelen med semistrukturerade intervjuer är att frågorna kan ställas oavsett ordningen i intervjuguiden, och på så sätt fånga mer detaljerade och nyanserade berättelser.

Förberedelserna inför intervjuerna är väsentliga för att nå bra resultat, menar Ahrne och Svensson (2011). Innan jag började intervjua socialarbetare på den ryska orten ville jag prova att ställa intervjufrågor till mig själv. Enligt Ahrne och Svensson (2011) kan det hjälpa att förbättra ens intervjuteknik samt att få insikt i hur det är att bli intervjuad. Jag valde även att genomföra en pilotintervju med min kontakt som arbetade på ett annat socialt kontor och behandlade frågor kring ekonomiskt stöd samt annat bistånd för äldre. Genom att genomföra en pilotintervju kunde jag utvärdera frågorna och se vilka reaktioner jag fick.

Jag träffade gruppen i deras gemensamma lokal. Därefter bestämdes tiden och rummet för varje enskild intervju. Intervjun började med att jag presenterade mig själv och min studie, den s.k. orienteringen (Kvale & Brinkmann, 2009). Redan i mitt informationsbrev frågade jag om jag kunde spela in samtalet. Alla intervjuer spelades in med deltagares samtycke. Jag förde även anteckningar för att kunna återkomma till någon fråga efteråt och för att följa intervjuernas struktur. Därefter följde själva intervjun som avslutades med uppföljning. Uppföljningen innebar att jag efter intervjun frågade

mina informanter om de hade ytterligare frågor angående studien eller egna prestationer. Syftet med orienteringen och uppföljningen var att intervjupersoner skulle känna sig bekväma vid intervjusituationen och kunna släppa oro och spänning (ibid.).

5. 3 Observationer

Enligt Ahrne och Svensson (2011) finns det stora fördelar med att finnas på plats och observera intervjupersonerna i *verkligheten*, som bl.a. att bidra till kunskapsproduktionen. Jag följde en socialarbetare en arbetsdag och såg hur socialarbetaren pratade med sina klienter, hur icke-verbal kommunikation användes, vilka strategier eller metoder socialarbetaren medvetet eller omedvetet använde sig av. Därför blev det en öppen observation, som innebar att forskare delger sina informanter fakta om undersökningen och dess syften (Ahrne & Svensson, 2011). Jag var osäker om andra aktörer som skulle kunna dyka upp under observationen och tiden inte skulle räcka till att förklara studien. Lyckligtvis för mig hände det inte.

Observationen blev däremot mycket avslappnad och otvingad. I början av observationen förklarade socialarbetaren och jag syftet med mitt besök för klienten. Klienten visade intresse genom att fråga mig om mig själv och mina studier. Varken socialarbetaren eller klienten verkade störas av min närvaro. Jag märkte dock att vissa moment så som att gå igenom inköpslista och räkningar tog längre tid för dem på grund av att de förklarade saker för mig.

Nyström (2012) tar upp Goffmans begrepp publik. Hon menar att publiken spelar en stor roll för hur situationen ser ut, samt hur handlingarna tolkas. Deltagares prestationer och interaktioner kan ändras om de upplever situationen som forskningsplattform eller vardaglig händelse (Nyström, 2012). Jag anser att min närvaro inte påverkade observationstillfälle och resultat.

5. 4 Min roll som forskare

När studien baseras på en kvalitativ metod som intervjuer är det viktigt att tänka på relation som skapas mellan intervjuare och intervjupersonen (Kalman & Lövgren, 2012). Dessa relationer påverkas av kunskapsmål som forskare ska uppnå, som består av forskares teoretiska bakgrund samt förförståelse av fenomen liksom relationer påverkas av positioner som intervjuare och intervjupersonen intar eller blir placerade i (ibid.). Enligt Kalman och Lövgren (2012) spelar även kön, personlighet och språk en

avgörande roll i skapande av relationer. Alla mina informanter var kvinnor i medelålder och tillhörde samma kultur som jag. Därför flöt samtalet lätt. Blomdahl Frej (1988) betonar vikten av dialogen i ett intervjusamtal som öppnar upp för ömsesidigheten i relationen.

Jag är medveten om att mina språkkunskaper kunde verka både konstruktivt och destruktivt i min studie. Samma modersmål med intervjupersonerna möjliggjorde en djupare förståelse av socialarbetarnas berättelser och skapade en grund på samma villkor för mig som forskare och för mina informanter. Å andra sidan, kunde språket och kulturen vara ett hinder när det gällde det implicita, togs för givet om jag inte utvecklade det genom följdfrågor. Konsekvenserna av att ta något för givet kunde leda till att viktig information förbisågs eller misstolkades. Jag hade dock varit väldigt noggrann med att utveckla (med hjälp av följdfrågor) vissa påståenden eller det som socialarbetarna ansåg som självklart. Därmed tycker jag att jag hade fått en helhetlig bild av det sociala kontoret samt socialarbetarnas uppfattningar om relationer.

Det svåra med intervjuerna var det ambivalenta tillståndet där jag som uppsatsförfattare kunde komma för nära mina intervjupersoner för att skapa tillit, samtidigt som jag skulle hålla distans för att så *objektivt* som möjligt återge informationen jag fick. Jag var en aning osäker på de eventuella personliga frågor socialarbetarna kunde ställa till mig: hur hamnade jag i Sverige? Vilka skillnader finns det mellan att bo i Sverige och i Ryssland? Hur valde jag att läsa till socionom? Kalman och Lövgren (2012) refererar till Ruth Behar och menar att forskaren skall vara mer personlig i kvalitativa studier för att syftet med studier inte är bara att få kunskaper utan även implicit att påverka och påverkas av intervjupersoner.

Kvale och Brinkmann (2009) hävdar att kvaliteten på intervjuerna beror på skickligheten hos intervjuaren. Intervjuarens personliga omdöme och kunskaper inom ämnet är förutsättningar för att lyckas. Om jag hade varit en mer erfaren intervjuare hade möjligtvis intervjuerna och resultaten blivit ännu rikare.

Dessutom hävdar Kvale och Brinkmann (2009) att forskaren alltid skall bidra till analysen med sin kritiska tolkning. Min roll i analysen var att inta en överblickande position så att jag inte missade helheten. Samtidigt var det min uppgift som forskare att tolka materialet på ett sätt som sökte en djupare sanning. Många forskare diskuterar forskarens kreativitet och fantasi i utformningen och genomförandet av en studie. Jag

anser att utan kreativitet och fantasi skulle denna studie inte bli lika spännande och intressant att läsa.

Jag var mycket öppen och nyfiken vid intervjuer och observationer. Jag lät min förförståelse av kulturen hjälpa mig att hitta det gemensamma språket med alla intervjuade personer, utan att dra några slutsatser i förväg.

5. 5 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Bryman (2008) påpekar att många författare diskuterar användandet av begreppen reliabilitet och validitet i kvalitativ forskning. De ifrågasätter huruvida dessa begrepp är relevanta för kvalitativ forskning när de refererar främst till studiens mätbarhet och menar att definitionen av dessa begrepp i kvalitativ forskning behöver revideras. Bryman (2008: 352) och en del andra forskare förespråkar dock att validitet, reliabilitet och generaliserbarhet behövs i kvalitativ forskning för att uppnå en sorts *kvalitet, stränghet och mer generell forskningspotential*.

Validitet handlar om trovärdigheten och sambandet mellan studiens syften och resultat (Bryman, 2008). Kvale och Brinkmann (2009) menar att kvalitativ forskning är valid om den kvalitativa metoden undersöker det som den påstår att undersöka. I min studie hade jag definierat tydliga forskningsfrågor och utgick från givna teorier som skulle besvara de frågorna. Den genomförda pilotintervjun var huvudsakligen menad att öka validiteten genom att se om min intervjuguide var begriplig och frågorna relevanta. Genom att reflektera efter varje intervju kunde jag fokusera på intervjuernas kvalitet och trovärdigheten i svaren. Vid utskriften och analysen av materialet anses validiteten bero på språkliga och logiska tolkningar (Kvale & Brinkmann). Därför var jag medveten om hur mina tolkningar gjordes och var även kritisk mot dem. Vid analysen av materialet har jag tydligt beskrivit vilka kategorier jag kunde identifiera, i strävan efter att hitta den röda tråden i studien och för att läsaren skall själv kunna avgöra studiens validitet. Därmed anser jag att denna studie har hög validitet.

Kvale och Brinkman (2009) definierar *reliabilitet* som undersökningens innehåll och tillvägagångssätt. Reliabiliteten handlar om huruvida studiens resultat kan göras om vid annan tid och av andra forskare (ibid.) Jag var noggrann med att bifoga intervjuguiden samt all skriftlig information som lämnades in till informanterna. I min intervjuguide ställde jag en del frågor i syfte att klargöra mina frågor. Under intervjuerna behövde jag ställa ledande frågor för att se till att informanterna förstod vad jag menade. Alla

intervjuer spelades in på en bandspelare. Jag försökte hitta en plats där intervjupersonen och jag kunde vara ostörda. De sista två intervjuerna fick jag dock genomföra med hela gruppen närvarande. På grund av den utsatta tiden var alla socialarbetarna samlade på ett möte och det fanns ingen annan lokal. Det kunde lägga mer press på intervjupersonerna. Trots detta tror jag att mina två sista intervjuer gick ganska bra för att intervjupersonerna var ganska öppna med att de delade med sig till sina kollegor.

Genom att undersöka samma ämne med samma teoretiska utgångspunkter anser jag att studiens resultat kan replikeras vid andra tillfällen och av andra forskare. Bryman (2008) menar att intervjuaren har makten att utforma intervjuerna utifrån egen personlighet och stil, som kan vara nästan omöjliga att reproducera av andra forskare vid andra tillfällen. Jag håller med om detta men anser att om en intervjuare följer mina tillvägagångssätt så kommer någon fram till liknande resultat. Studien har därför även god reliabilitet.

Generaliserbarhet i kvalitativ forskning innebär att studien kan tas i anspråk i större skala, att den kan överföras på andra sociala kontexter (Ahrne & Svensson, 2011). Bryman (2008) skriver om måttliga generaliseringar som innebär att en studie utgör ett exempel av ett visst fenomen och kan därmed jämföras med andra liknande exempel. Ryssland är väldigt stort och vid liknande studier skall forskare jämföra med försiktighet. Däremot tyder inget i denna studie på att de beskrivna perspektiven är unika. Det går att hitta liknande sociala kontor över hela landet och därför troligen visa på liknande resultat. Jag anser därför att studiens resultat går att jämföra med andra ryska städer och det arbete på andra sociala kontor som erbjuder social service i hemmet till äldre. Studien kan vara måttligt generaliserbar (Bryman, 2008).

5. 6 Bearbetning av empirin

Jag har översatt intervjuerna direkt från ryska till svenska när jag lyssnade på dem. Jag är medveten om att min översättning kan ha blivit förenklad men för studiens trovärdighet och pålitlighet anser jag att det skall kunna gå att översätta tillbaka till ryska utan att meningen går förlorad.

När jag skrev ut intervjuerna läste jag igenom dem tre gånger för att inte missa något och för att se om jag mina tolkningar inte var slumpmässiga.

Resultatet av en studie anses vara valid om det tydligt framgår hur forskaren uppnått sina resultat samt om läsaren får en möjlighet att bedöma studiens validitet (Kvale & Brinkmann, 2009).

Alla kategorier så som praktiska, sociala och existentiella relationer med sina underkategorier förankrades i teorivalet. De slutgiltiga kategorierna så som ambivalens, kommunikation och mening i relationer kunde definieras i slutet av analysen av det empiriska materialet.

5. 7 Analys av empirin

Innan analysen har jag skrivit ut alla intervjuer – på svenska. För att fånga intervjusituationens effekt, dvs. olika tonfall, skratt, ironiska kommentarer eller intervjupersonernas/ intervjuarens inställning skrevs alla intervjuer ut så detaljerat som möjligt. För att analysera det insamlade materialet använde jag dels deduktion som min metod, dels induktivt arbetssätt i analysen. Min intervjuguide formades utifrån Bubers relationistiska teori samtidigt som jag hade stora förväntningar på det insamlade materialet och var därför öppen för nya perspektiv. Detta förhållningssätt – att växla mellan induktion och deduktion i analysen av empirin – kallas för abduktion (Ahrne & Svensson, 2011).

Kvale och Brinkmann (2009) menar att analysen innebär att det ursprungliga materialet bryts ner i mindre delar för att göra texterna mer begripliga liksom för att tolka och hitta mening i texterna. I min analys utgick jag från tre grundläggande etapper: att sortera, att reducera och att argumentera (Ahrne & Svensson, 2011). Att sortera material innebär att få ordning och struktur på sitt material. Jag läste alla intervjuer tre gånger: vid första inläsningen funderade jag över vilka gemensamma teman som kunde finnas i alla intervjuer. Vid nästa inläsning hittade jag nyckelbegrepp i varje intervju och kopplade dessa till textsegment – kodade mitt material (Kvale & Brinkmann, 2009). Vid slutliga inläsningen sökte jag efter relevanta kategorier som kunde hjälpa mig att förstå och förklara hur socialarbetarna beskrev sina relationer till äldre klienter. Vissa kategorier så som *pedagog*, *acceptans*, *ömsesidighet*, *närhet* och *distans* var hämtade ur teorin, men vissa så som ambivalens, psykolog, kommunikation, mening utvecklades under analysens gång. Praktiskt sett hade jag valt att använda mig av färgpennor för att tydligt se mina kategorier.

Vid reduceringen av materialet skedde en omvandling av materialet till ny kunskap där vissa delar valdes bort. Medan andra delar utgjorde analysens grund. Enligt Ahrne och Svensson (2009) är det viktigt att forskaren ser reduceringen som en resurs för att berika sitt material, och inte som en genväg för att nå sina resultat. De menar att risken finns

att forskaren inte problematiserar sitt selektiva materialurval och formulerar ensidiga resultat. För att undvika detta läste jag mina intervjuer en gång till och ställde mig kritisk till både materialet, analysen och studiens syfte. Argumentation handlar om forskarens strävan efter ny kunskap. Min ambition med denna studie var även att öppna upp och visa ett ryskt samhälle från socialarbetarnas perspektiv.

5. 8 Etiska överväganden

Att bedriva etisk forskning innebär att medvetet reflektera över hur forskningen kommer att påverka forskningsdeltagare, forskare och samhälle i stort (Kalman & Lövgren, 2012). Som forskare måste jag vara medveten om min egen påverkan på intervjusituationer, observationer, intervjupersoner men även på den kunskap som produceras utifrån det insamlade materialet. Jag skulle vilja visa slutresultatet för informanterna men valde att endast översätta abstrakten till ryska på grund av tiden. Efter mina intervjuer bjöd jag alla intervjupersoner på svensk choklad. Det kan upplevas av vissa läsare som mutförsök (tänk på att det händer efter att de deltagit i min studie, deltagarna är helt ovetande om detta). Som ryss ville jag även följa de oskrivna regler som finns i den ryska kulturen och som innebär att bjuda någon på något gott i gengäld för en tjänst.

Som forskare hade jag även ansvaret för att förbereda mina informanter genom att förklara vad studien gick ut på och vilken roll de hade i den. En vecka innan intervjuerna skickade jag ett informationsbrev till min ryska kontakt på den ryska orten som skulle lämna brevet till enhetschefen på det aktuella sociala kontoret. Brevet vidarebefordrades sedan till alla medarbetare. Mitt informationsbrev utgår från Vetenskapsrådets *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning (2010)*. I brevet informerade jag mina intervjupersoner om vad studien handlade om, vem jag var samt bad informanterna att samtycka till att delta i studien - s.k. informerat samtycke. Informerat samtycke innebär att deltagandet är frivilligt och deltagarna har rätt att avbryta sin medverkan när som helst (Ahrne & Svensson, 2011:65). Backman et al. (2012) påpekar att informerat samtycke handlar om att det sker utan tvång, hot eller bedrägeri samt att deltagare har tillräcklig information om studien och sin roll i undersökningen. På grund av ortens storlek var det oerhört viktigt att alla uppgifter om enskilda personer skulle vara avidentifierade – konfidentialitetsprincipen (ibid.). Jag valde även att inte nämna stadens namn, dels för att inte avslöja de inblandade personerna, dels för att jag tycker att denna information var oväsentlig i studien. Den

sista etiska principen handlar om nyttjandekravet (ibid.) som innebär att materialet kommer att användas endast för denna undersökning.

6. Analys av empirin och resultat

6.1 Presentation av intervjupersoner

Alla sju intervjupersonerna arbetade på det sociala centret för social service i hemmet på den valda ryska orten. Det är endast kvinnliga socialarbetare samt en kvinnlig enhetschef på centret. Genomsnittlig ålder för socialarbetarna är 49 år. Arbetserfarenhet inom socialt arbete varierar mellan medarbetarna. En socialarbetare har arbetat på centret i 20 år, medan de resterande har arbetat under kortare tid från 1,5 år till 3-4 år. Alla socialarbetare är utbildade inom andra yrkeskategorier såsom juridik, handel, förskola, etc. Oftast är det bekantskap som ledde informanterna till det arbetet – socialarbetarna sökte jobb och bekanta föreslog dem att testa socialt område.

Borodkina (2015) poängterar i sin studie hur viktigt det är att satsa på utbildning för all personal som arbetar inom ett socialt område. Hon skriver att trots att professionen socialarbetare utvecklades på 1990-talet associeras denna fortfarande med hemtjänstpersonal.

Analysen av det empiriska materialet har strukturerats utifrån samma grunder som frågeformuleringarna i intervjuguiden. Det innebär att det valda teoretiska perspektivet har definierat utformningen av analysen, trots att vissa kategorier tillkom under analysens gång. Analysen utgår från tre typer av relationer: praktiska, sociala och existentiella. Nedan kommer varje typ av relation presenteras utförligt.

6.2 Praktiska relationer

I det här avsnittet kommer jag att presentera citat från tre intervjupersoner för att de andra fyra gav liknande svar på frågor om praktiska relationer.

Organisationen social service i hemmet möjliggjorde en plattform för att skapa relationer mellan socialarbetare och deras klienter. Med praktiska relationer här menas de relationer som uppstår när socialarbetarna hjälper sina klienter i hemmet. Dessa relationer består av serviceinsatser i hemmet som erbjuds alla klienter. Enligt Blomdahl Frej (1995) är dessa relationer statiska, det kan innebära att insatsernas omfattning och genomförande kan variera och ändras med tiden. Relationerna däremot förblir desamma och pekar på förhållandet mellan socialarbetarnas arbetsuppgifter och klienternas behov. Praktiska relationer utgör organisationens grund och struktur.

Idag har vi personer som delvis förlorat sina fysiska förmågor. De får besök två gånger per vecka. De som har omfattande fysiska behov får besök tre gånger per vecka och de får även fler insatser, liksom hjälp med hygien...aaah, hjälp vid måltider. De som delvis har förlorat sina förmågor erbjuds inte sådan hjälp. De får istället hjälp med inköp, städning... generella insatser. De med omfattande behov får mycket mer. Och sedan har vi dem som helt förlorat sina förmågor att ta hand om sig själva – de är sängliggande. De får besök varje dag och hjälp med matlagning, vid måltider, med hygien, blöjbyte, hjälp med att tvätta sig.

Avdelningschefen¹

Detta citat förklarar vilka målgrupper social service i hemmet arbetar med och vilken service organisationen erbjuder sina klienter. Det är intressant att titta närmare på begreppet klient. Vilken eller vilka begrepp används för att benämna klienter kan visa hur organisationen definierar sina arbetsuppgifter och vilken karaktär relationerna till klienterna har. Förr kallade socialarbetarna sina klienter för klienter men efter de organisatoriska förändringarna kallas klienterna för *mottagare av serviceinsatser*. Socialarbetarna i sin tur kallas för *leverantörer av serviceinsatser*. Detta är möjligen för att definiera deras positioner, skyldigheter och garantier i organisationen. Dessa begrepp tydliggör att officiella relationer (på pappret) påminner om ett marknadsförhållande där en levererar en tjänst eller vara, och den andre tar emot tjänsten eller varan.

Martin Buber (2001) menar att dessa relationer präglas av ett objekt. Enligt honom sker en objektifiering – att kallas för mottagare av sociala tjänster är ett tydligt tecken på det – av klienterna där socialarbetarna avsiktligt tar avstånd från sina klienter för att kunna hjälpa och ordna klienternas livssituation. Socialarbetarna framstår som en del av organisationen och representerar därför den stadiga strukturen, möjligen det som Buber kallar för det förgångna (ibid.). Leverantör och mottagare grundar sina relationer i själva hjälpprocessen och fokuserar därför på att utföra ett arbete.

¹ Avdelningschef i Ryssland innebär ungefär samma som enhetschef i Sverige

Å andra sidan påpekade alla intervjupersoner att informellt kallar de sina brukare för baboshka och dedoshka². *Officiellt är det mottagare av social service men de är ju människor. Baboshka...ja (skrattar) det är ju mellan oss. Annars vid möten med dem är det namn och farsnamn. Hur annars.* Socialarbetare B

6.2.1 Regel-bundenhet

Att tilltala äldre personer med namn och farsnamn visar på åldersskillnad mellan samtalspartner men även respekt. Alla sju intervjupersonerna berättade om vilken hjälp som det sociala centret – social service i hemmet – erbjöd sina brukare. Alla informanter nämnde i någon form även vilka krav som ställdes på klienterna för att få social service i hemmet. En del socialarbetare såg sina arbetsuppgifter som den viktigaste utgångspunkten i kontakten med klienterna. Denna information är väsentlig för att skapa sig en bild av hur organisationen fungerar. Enligt Sätre (2014) främjar den ryska socialpolitiken uppifrån och ner modellen, dvs. att utformning av socialpolitiken främst beror på hur ledningen ser det. Detta kan förklara varför organisatoriska sammanhang var så viktiga för ryska socialarbetarna.

Enligt Ringsby- Jansson (1998) spelar organisatoriska sammanhang roll i utformningen av relationer. Dessa organisatoriska ramar omger arbetet med äldre klienter och förutsätter att socialarbetarna utgår från verksamhetens mål och inriktning. Utifrån större sammanhang utgör centret för social service i hemmet en del av den statliga socialpolitiken och det kan därför vara av vikt att även tänka på statens roll i hur socialarbetarna ser på sina arbetsuppgifter. En parallell kan även dras till Salminas (2014) undersökning. Hon visar i sin studie att många ryssar anser staten ansvarig för socialpolitiken och därför förväntar sig att staten ska garantera en viss social trygghet. Även de ryska socialarbetarna på den studerade orten förlitar sig på staten och statliga funktioner och är därför beroende av det organisatoriska sammanhanget.

Praktiska relationer är därmed kopplade till regel-bundenhet och specialisering. Dessa två kategorier kan ses som en begränsning i socialt arbete med äldre. De ryska socialarbetarnas handlingsutrymme och situationsanpassning definieras av organisatoriska regler och mål (Ringsby-Jansson, 1998). Å andra sidan behandlades alla

² Ett ryskt begrepp som syftar till far – eller morföräldrar (mormor eller morfar). Kan även tolkas som gumma och gubbe.

brukare inom verksamheten på samma villkor och utifrån samma förutsättningar vilket minskade godtycklighet (ibid.).

[...]det finns regler för att uppföra sig, som de (klienter) måste följa för att få social service. Vi har en hel lista som hänger där ute. [...] När det gäller vilka insatser och tider för besök är allt enligt ordning, allt är reglerat.

Avdelningschefen

Vid inläsningen av dessa regler framgick det tydligt ur första punkten att relationer mellan socialarbetarna och deras klienter skulle grundas i respekt och tillit. Reglerna bestod av tio punkter som föreskrev klienternas skyldigheter och garantier. Språkligt användes verb som är skyldig, ska tillförsäkra, måste, får inte – efter begreppet klient. Punkt 9 informerade läsaren om vad klienterna inte fick göra vid genomförande av insatser. *Mottagare av social service får inte vid regelbundna besök av socialarbetare vara påverkade av alkohol eller andra narkotiska preparat. Brukare får inte svära, utöva våld eller andra handlingar som förminskar mänskligt värde.* Enligt Dunér och Nordström (2009) uppskattar brukare när hjälpen utformas på deras egna villkor, som blir problematiskt när jag läser exemplet ovan. Äldre personer begränsas i sina handlingar för att kunna få nödvändig hjälp.

I en intervju berättade en socialarbetare om sina klienter och pekade på alla pärmar som stod på hennes skrivbord: *Här står alla pärmar. Det är alla våra klienter. De som är gröna pärmar är med omfattande behov. De blåa har full service. De gula har delvis service.* Socialarbetare A

Ett annat exempel på objektifiering i relationerna. Att klienternas liv står beskrivna i en pärm visar på att socialarbetarna sorterar sina klienter och strukturerar sitt arbete utifrån de pärmar. Enligt Glöckler (2000) som fokuserar på makt i mellanmänskliga relationer är det nödvändigt att ha en översikt över sina klienter och skaffa sig rutiner i arbetet med klienterna, men även med Martin Bubers ord att lära känna klienter för att kunna hjälpa dem. Glöckler (2000) menar att ju mer socialarbetare vet om sina klienter, desto mer makt har de över dem.

Sammanfattning: regel-bundenhet och specialisering utgjorde centrets – social service i hemmet – organisatoriska kärna och reglerade de praktiska relationerna mellan

socialarbetare och deras klienter. Alla intervjuade betonade vikten av organisationens regler och struktur som hjälpte dem att sortera sitt arbete samt gav rättssäkerhet och viss makt över klienterna.

6.2.2 Tid

En annan aspekt i de praktiska relationerna som var återkommande i nästan alla intervjuer är tid. Tiden för utförandet av insatser var även en aktuell fråga då organisationen genomgick betydliga förändringar i fråga om insatser. Enligt enhetschefen för social service i hemmet hade antalet insatser halverats jämfört med förra året och därför hade även tiden för själva insatsen minskat.

Vi är begränsade i tid. Vi måste ju hjälpa alla. Men det är inte bara så där. [...] Tiden är...ehh...tiden är så knapp. Och människor är SÅ många. Det räcker inte med mänsklig tid för varje person. Vi hann tidigare gå från den sjuke till den andre, men nu har tjejerna köpt cyklar och cyklar på jobbet.

Socialarbetare B

Citatet visar att tiden för insatser upplevs av socialarbetaren som otillräcklig. Ringsby-Jansson (1998) påpekar att arbetsuppgifterna ska bestämma tiden för genomförandet. Även socialarbetarnas förmåga att prioritera och kunskap om sina klienter hjälper dem att avgöra hur tiden ska användas på ett effektivt sätt (Ringsby-Jansson, 1998). Enligt Martin Buber (2001) krävs det tid för att skapa ömsesidiga relationer genom möten och dialog. De praktiska relationerna begränsas därmed av tidsaspekten och försvårar en vidareutveckling till sociala relationer.

Sammanfattning: Tiden för insatserna var en förutsättning för att praktiska relationer skulle komma till stånd. Tiden utgjorde en del av organisationens struktur och kunde upplevas som begränsande. Det paradoxala här är att tiden behövdes för att skapa relationer samtidigt som organisationen minskade tiden för insatserna.

6.2.3 Förhållande mellan hjälp och makt

Organisatoriskt sammanhang innebär även att förhålla sig till hjälp- och maktperspektiv i socialt arbete. Dunér och Nordström (2009) skriver i sin studie hur makt och kontroll över sin situation – för äldre personer, omsorgsgivare och anhöriga – påverkar vilken hjälp som erbjuds samt hur denna hjälp utformas.

De intervjuade socialarbetarna var medvetna om sin roll som hjälpare och uppfattade och definierade hjälp som något naturligt i relationen med sina brukare. Glöckler (2000) menar dock att makten beror dels på själva handlingen – insatsen i det här fallet – och dels på personen som behöver handlingen – klienten.

[...] generellt sett är det en gumma, en gammal en som ber om hjälp, som inte har någon att prata med ibland. Ofta är hon ensam. Och hon vill utgjuta sitt hjärta för nån. Hon behöver hjälp [...]

Socialarbetare A

Enligt Botjurov (2001) kan de senaste förändringarna i socialpolitiken i Ryssland ha påverkat attityder, debatter och synen på äldre bland socialarbetare och som numera fokuserar på relationernas karaktär än på äldres förutsättningar.

Socialarbetarna visste vilken hjälp en klient behövde samt vilken personlighet klienten hade, och hade därför makten att utforma hjälpen på sitt sätt. Ringsby-Jansson (1998) menar att socialarbetarna brottas med dubbelheten i sina roller – att hjälpa och att kontrollera. Däremot hade det inte framkommit under intervjuernas gång att socialarbetarna ansåg sig utöva makt eller kontroll. Enligt de flesta respondenterna var klienterna i behov av någon hjälp därför behövde klienterna även en person som kan samordna och sedan erbjuda och genomföra den hjälpen. Hjälp var visserligen till för att tillgodose klienters behov. Samtidigt innehöll hjälp även makt att kontrollera vilka insatser klienten hade rätt till samt att kontrollera att klienterna och personal följde det avtalade (Ringsby-Jansson, 1988). De flesta intervjupersonerna såg sina klienter som sjuka och i behov av hjälp. Detta kan förklaras med de äldres aktuella hälsotillstånd, äldres förmåga att anpassa sig till den sociala situationen som råder i landet men även landets socialpolitik (Pisarev, 2004). Den övergripande synen på äldre klienter som behövande som framgick ur intervjuerna kan relateras till Nikonovas (2007) studie om synen på äldre. Hon menade i sin studie att hur personer uppfattade äldre berodde på respondenternas utbildning, ålder och sysselsättning. Hennes resultat visar att äldre respondenter såg äldre som behövande. I denna studie finns det däremot en anledning att hävda att socialarbetarna såg äldre klienter som någon i behov av hjälp på grund av socialarbetarnas positiva inställning att hjälpa andra.

Sammanfattning: hjälp och makt kännetecknas av ambivalensen i relationerna. Å ena sidan ville socialarbetarna hjälpa till och stötta klienterna, å andra sidan ville de

kontrollera och i viss mån utövade makt. Socialarbetarna såg sig som hjälpare snarare än som representant för organisationen som hade makt att utforma insatser.

6.2.4 Sammanfattning av kapitlet Praktiska relationer

De praktiska relationerna kan liknas vid Martin Bubers (2001) förståelse av världen utifrån Jag-Det perspektivet. Detta perspektiv innebär att socialarbetarna förhåller sig till klienterna som till ett objekt. Socialarbetarna lär känna, skaffar sig erfarenhet om objektet och på så sätt kan erbjuda relevant hjälp. Enligt Martin Bubers relationslära saknar socialarbetarna relation till sina brukare i Jag-Det perspektivet och är därför knutna till sina arbetsuppgifter som utgör en del av statiska organisationen.

Enligt Oltedal (2009) är en av konsekvenserna av de praktiska relationerna att klienterna ser sina socialarbetarna som byråkrater som formellt erbjuder hjälp men som informellt syns bara på papperet. Detta gör att socialarbetarna inte lär känna sina klienter. (Oltedal, 2009).

Praktiska relationer består av tre komponenter: regel-bundenhet och specialisering, tid för insatser samt förhållande mellan hjälp och makt som alla är kopplade till organisationen och dess struktur. Socialarbetarna uttryckte en viss *ambivalens* i alla de komponenterna. Organisationen styrde över arbetsuppgifterna och socialarbetarnas schema. Å andra sidan var det förståelsen att någon är i behov av hjälp som styrde socialarbetarnas hjärtan. Socialarbetarna upplevde *ambivalens* i de praktiska relationerna.

6.3 Sociala relationer

I intervjuerna fanns det ett tydligt samband mellan sociala relationer och praktiska relationer. Sociala relationer i studien utvecklades när praktiska relationer får en medmänsklig karaktär..

Förr hade vi även såna insatser som att uppmuntra, sitta med och lyssna...NU finns de inte! [...] De (sociala ministeriet) tycker att dessa (sociala) insatser kan erbjudas i samband med någon annan insats. Till exempel medan personalen städar kan de även uppmuntra baboshka.

Avdelningschefen

Martin Bubers (2001) relationslära föreslår vissa paralleller mellan sociala relationer och förhållandet mellan Jag och Du. Socialarbetarna har en relation till sina äldre klienter

och båda parter påverkar och påverkas av varandra. Kohanski (1982) hävdar att sociala relationer strävar efter förståelse av varandras världar. Blomdahl Frej (1995) påpekar att erkännande av och respekt för båda parter integritet och individualitet är en förutsättning för att praktiska relationer övergår till sociala relationer. Hon menar att detta endast är möjligt vid dialog och möte. Dessa relationer betraktar två subjekt. Sociala relationer kan benämnas som Jag-Du relationer där båda parter påverkar varandra och förändras som människor och är därför en dynamisk process (Buber, 1995).

Buber (1995) definierar även tre huvudkomponenter i de mellanmännsliga relationerna: ömsesidighet, acceptering av varandra så som man är, samt naturlig relation utan tvång. Dessa komponenter kan även relateras till sociala relationer, eftersom de uppstår i direkt kontakt mellan socialarbetare och äldre klienter.

6.3.1 Naturlig relation, utan tvång

Alla socialarbetare upplevde att deras relationer med äldre var mycket naturliga och utvecklades genom att socialarbetarna fanns där för sina klienter. Alla socialarbetare uppfattade sina klienter som en del av sin familj. De sociala relationerna baserades på tillit och förtroende.

De blir som våra egna far- morföräldrar, föräldrar. De är som våra nära och kära. Man oroar sig för dem. Personligen går jag till en brukare som jag associerar med min mamma. Min mamma bor i Tyskland. Jag tänker att någon hjälper henne där och så hjälper jag någon här.

Socialarbetare A

Citatet visar vilka starka band socialarbetarna utvecklade till sina äldre klienter. Alla intervjupersoner berättade att de på något sätt såg sina äldre klienter som sina föräldrar. Det var inte endast ålder som gjorde att socialarbetarna tog på sig rollen som familj, släkt. En parallell kan dras till de sociala förhållandena under Jordbruksryssland. Socialt arbete vilade på *obtsjinas* axlar och det var främst *obtsjina* medlemmar som tog hand om äldre som saknade släktingar (Pryzjov, 1934). Centret för social service i hemmet med alla socialarbetare påminde om en *obtsjina* med sitt genuina intresse att hjälpa behövande och därför såg på alla klienter som på sina familjemedlemmar.

Även det faktum att alla socialarbetare var kvinnor visar hur den ryska socialpolitiken har utvecklats menar Sätre (2014). Det är kvinnorna som bär ansvaret för såväl statliga åtgärder, som familjeangelägenheter och för klienters livskvalitet.

Socialarbetare D berättade att hon hade naturliga relationer med sina klienter för att klienterna uppfattade möten med sin socialarbetare som en del av livets gång. När socialarbetaren var försenad undrade klienter vad var det som hände henne. Livet stannade för klienterna och deras väntan tog upp hela existensen.

Socialarbetare E tyckte att hennes relationer var naturliga för hon kunde leva sig in i varje persons liv. Hon kunde känna med sina klienter. Varje besök var som ett nytt äventyr för henne men det var även ett nytt liv och en ny livshistoria som behövde få liv och färg.

De flesta socialarbetarna tyckte att deras relationer med de äldre hade även en vänskaplig grund. Olstedals (2009) studie hävdar att konstruktionen av *vän* kategori visar vilken typ av relationer skapas mellan socialarbetare och deras klienter. Å andra sidan framför en socialarbetare att relationerna med de äldre var påtvingade på grund av professionen och yrket: *Det är relationer med tvång också. Det är ju kopplat till professionen.* Avdelningschefen.

Möjligen beror detta på att socialt stöd och service i hemmet är en ganska ny verksamhet (det första sociala kontoret öppnades 1987, Rosmintrud 2015) och relationerna mellan socialarbetare och klienter inte hunnit utvecklas till helt professionella. Grigorjeva (2009) menar att socialpolitiken i Ryssland har präglats av betydelsefulla snabba förändringar som har ersatt de traditionella familjerelationerna.

Under intervjuerna blev det tydligt att många äldre var ensamma eller hade släkt som bodde på avlägsna orter. Socialarbetarna spelade rollen som anhöriga samt personal för äldre klienter. Dunér och Nordström (2009) pratar om både anhörigas och omsorgsgivares perspektiv i sin studie som i denna studie fick en och samma representant – socialarbetaren.

Sammanfattning: Sociala relationer fick en naturlig karaktär för både socialarbetare och deras klienter ansåg varandra som familjemedlemmar som behövde hjälp och som behövde ge omsorg. Socialarbetarna uttryckte även att deras närvaro påverkade äldres liv och var en naturlig led i livets gång. Klienternas liv blev samtidigt en del av socialarbetarnas.

6.3.2 Acceptans

Martin Buber (1995) menar att mellanmännsliga relationer byggs upp genom att båda parter ser och accepterar varandra som man är. Enligt Buber (ibid.) innebär acceptansen att betrakta sig själv och den andre spontant, utan att skapa orealistiska bilder av varandra som idealiserar den andre eller sig själv. De sanna naturliga relationerna består av två personer som är ärliga mot sig själva och den andre (Buber, 1995).

På frågan om socialarbetare kunde acceptera sina äldre klienter som de var, var alla intervjupersoner eniga: *Vi accepterar de ...vi kan inte förändra, flytta på dem...accepterar som de är...även som elaka och otrevliga.* Socialarbetare B

Citatet visar att socialarbetaren inte försökte förändra sina klienter. Socialarbetarna och de äldre klienterna träffades och kommunicerade på ett sätt som var tilltalande båda två. Socialarbetarna var medvetna om att deras klienter hade levt ibland svåra, ibland outhärdliga, ibland äventyrliga liv. De var även medvetna om att dessa liv hade präglat de äldres uppfattningar och förståelse av världen och format deras starka viljor och karaktärer. Därför accepterade socialarbetarna sina klienter som de var. Genom acceptansen skapade socialarbetarna tillförlitliga relationer som hjälpte de att göra sitt jobb.

Sammanfattning: Alla socialarbetare såg sina klienter för dem som de var. Socialarbetare försökte inte förändra sina äldre klienter och anpassade sig efter dem istället.

6.3.3 Ömsesidighet

Ömsesidighet låg som grund för relationer mellan socialarbetare och deras klienter. De skriftliga reglerna som klienterna skulle följa för att få serviceinsatser i hemmet föreskrev ömsesidighet samt respekt och tillit i relationer. Socialarbetarna var medvetna om att de arbetade i någons hem och var därför tvungna att bevisa sin lojalitet, pålitlighet och trovärdighet. En socialarbetare, som hade arbetat längst på centret nämnde att pengar och ekonomi var en viktig fråga för de äldre, och det faktum, att de äldre litade på sin socialarbetare och gav alla sina pengar till sin socialarbetare, berättade mycket om relationerna.

Relationerna är sådana så att jag hade en baboshka, hon gick bort tyvärr...Hon hade pengar till sin begravning. Hon hade inga barn. Hon sa till mig: ”Här är mina

pengar. När jag dör, tar du de pengarna och ge till min syster och använd till min begravning...

Socialarbetare D

Alla intervjupersoner pratade om tillit och förtroende i sina relationer med äldre och menade att de skapades i direkt kontakt med äldre personer. Genom ständig dialog lärde både socialarbetare och äldre klienter känna varandra och lärde sig lita på varandra. Alla socialarbetare var öppna och delade med sig av sina egna liv och livs historier. Enligt Martin Buber (1995) hjälper samtalet oss att se varandra som vi är. Ett äkta samtal är möjligt om båda parter är öppna och bidrar till relationen med sig själv.

Vi pratar om allt...om barn, det är intressant att lyssna på. En kvinna berättade om sin man. Jag går till henne varje dag och eldar ved. Hennes man hjälper henne och köper in ved. Jag kommer med matvaror och eldar ved. Så att vi pratar. Hon känner mina barn och barnbarn eftersom min son var där hos henne och hjälpte till mig nån gång. Vi tittar på fotografier. Den kvinnan går inte ut, hennes son bor långt bort. Hon är ensam här. Hon lever mitt liv [...] för att hon inte har nåt annat – kanske elda, pyssla i köket men annars är hon väldigt begränsad.

Socialarbetare E

Kommunikationen mellan socialarbetare och klienter berodde även på förmågan att lyssna på sina klienter och att kunna känna med dem. De flesta socialarbetarna berättade även om hur viktigt det var för dem att läsa av sina klienter och se vilket humör de var på den dagen. Tre socialarbetare gav exempel på sina besök hos äldre klienter när de äldre inte var på humör. Det första som socialarbetarna reagerade på i de situationerna var antingen klientens tonfall eller ansiktsuttryck. Socialarbetarna tog upp detta direkt och konfronterade sina klienter för att undvika missförstånd. Klienterna förklarade sig då och socialarbetarna kunde uppmuntra eller bara lyssna på dem.

En annan aspekt av ömsesidigheten i de sociala relationerna tydliggjordes när socialarbetarna citerade sina klienter för att visa hur oroliga klienterna kunde bli för sina socialarbetare.

Jag kanske är sen. Jag har en baboshka. Om det händer nåt säger hon ibland till mig ”jag trodde att det ju så kallt ute och halt och sånt... jag trodde att du ramlade... tänk om du ramlade, tänk om du är sjuk, tänk om det händer nåt dig. Jag är orolig för dig”.

Socialarbetare D

Socialarbetarna citerade ofta sina klienter som tyckte synd om sina hjälpare och oroade sig för dem. Avdelningschefen påpekade att en del äldre ringer till henne och undrar vad som hänt deras socialarbetare vid exempelvis sjukfrånvaro eller oplanerad semester.

Sammanfattning: kommunikationen i de sociala relationerna innebar både verbal och icke-verbal kommunikation. Socialarbetarnas förmåga att lyssna och uppmuntra, känna empati för sina klienter hjälpte socialarbetarna att skapa tillit i relationerna.

6.3.4 Närhet och distans

De sociala relationerna kännetecknas även av att vid något tillfälle måste socialarbetare frångå och betrakta sina klienter på avstånd. Enligt Buber (2001) uppnår dessa relationer en gräns då socialarbetarna ska betrakta sina klienter som ett objekt igen för att ordna dem. På så sätt kan även socialarbetarna ta itu både med sina egna känslor och med sin omgivning. Det som Martin Buber (2001) kallar för känslor och yttre livsformer. För att kunna förstå sin egen situation krävs det att socialarbetare hittar balansen mellan sina känslor och sin omgivning, men även kan förstå sina klienter och hitta en plats för dem i sin värld.

Martin Buber (ibid.) hävdar att dialektiken mellan närhet och distans visar hur relationer utvecklas. Genom att distansera sig i våra relationer kan vi återfinna närhet, menar Martin Buber (2001). Vi kämpar med att ständigt gå in och ut i andras liv, menar han (ibid).

Enligt Martin Bubers (2001) relationslära uppfattas Jaget i Jag-Det relationen som en *individ* som tar avstånd från andra människor med syftet att lära känna – håller distans: *Man måste ju ändå hålla distans. [...] Jag visar ju att det är mitt jobb, jag utför arbetsuppgifter. Jag kan inte utföra personliga ärenden. Jag vill ju ha mitt jobb kvar.*

Socialarbetare E

Oltedal (2009) menar att det är viktigt i allt socialt arbete att kunna vara en främling för sina klienter för att kunna hitta effektiva lösningar.

Ringsby-Jansson (1998) hävdar att arbete i någons hem innebär svårigheter att hålla distansen. Gränserna mellan socialarbetare och klienter suddas bort i en avslappnad och hemtrevlig miljö. Samtidigt påpekar Ringsby-Jansson att socialarbetarna kommer närmare sina klienter och skapar tillit på klienternas villkor.

Trots att de sociala relationerna mellan socialarbetarna och deras äldre klienter baserades på ömsesidighet, acceptans och tillit kunde alla socialarbetare bekräfta hur påfrestande deras arbete var.

Ibland är våra socialarbetare helt slut på slutet av dagen...det är mycket påfrestande för dem. Känslomässigt är det svårt att arbeta med äldre personer. Vid semester tider är de som utpressad citron. Många socialarbetare längtar efter semester. Eftersom psykiskt...Alla problem, konflikter, svårigheter får socialarbetare höra. De lyssnar på allt. Om någon har ont så ringer de till sin socialarbetare. Hon är som... Hon är en psykolog. De (socialarbetare) är ju människor de. De tar med sig mycket fastän man säger att de inte ska göra det.

Avdelningschefen

Citatet förklarar att socialarbetarna tog sitt arbete väldigt personligt och upplevde att det var tungt psykiskt att arbeta med äldre personer. Orsaken till att distansen förvann mellan socialarbetarna och deras klienter var, dels att socialarbetarna upplevde sina klienter som mycket ensamma och därför ville finnas där för dem, dels kanske för att socialarbetarna hade svårt att släppa kontrollen över sina klienter. Detta bekräftades även vid observationen. En socialarbetare föreslog själv sin klient att ringa hem till henne om baboshka behövde något. Dessutom hjälpte socialarbetaren till med ett ärende som gällde klientens anhöriga. Socialarbetaren motiverade detta beslutet med att det var lätt för henne att kolla upp detta ärende och ordna det hemma. Som observatör upplevde jag detta som en vänlig gest men även som ett sätt att öka klientens beroende av sin socialarbetare. Under observationen blev det tydligt att gränserna mellan arbetet och det personliga livet var mycket oklara för socialarbetaren. Trots att hon var medveten om sin arbetsrelation med den äldre personen tog hon jobbet hem.

6.3.5 Sammanfattning

Sociala relationer innebär förhållandet mellan Jag och Du där två subjekt möts. Socialarbetarna skapade en relation till sina äldre klienter genom ständig dialog och möten. Sociala relationer baserades på ett erkännande av och respekt för båda parter integritet och individualitet och var en förutsättning för att praktiska relationer övergick till sociala relationer. Socialarbetarna menade att i sociala relationer påverkade och påverkades man som person.

Socialarbetarna upplevde sociala relationer utifrån tre huvudkategorier: ömsesidighet, acceptering av varandra så som man är, samt naturlig relation utan tvång. Det gemensamma för de kategorierna var kommunikation. *Kommunikationen* utgjorde en viktig del i de sociala relationerna mellan socialarbetarna och deras äldre klienter. Kommunikation, både verbal och icke-verbal, sågs som en naturlig, ömsesidig och respektgivande grund i relationerna. Genom kommunikationen kunde socialarbetarna lära känna sina klienter men även öppna upp sig själva. Ett resultat av en bra kommunikation är närhet till sina klienter. Det blev dock problematiskt när kommunikationen och sociala relationerna tog över arbetet och socialarbetarna hade svårt att hålla distansen. De upplevde själva att de äldres problem och bekymmer ibland tog över deras egna liv.

6.4 Existentiella relationer

Existentiella relationer flyter samman med sociala relationer men skiljs från de senare med att det sker en utveckling som leder till att båda parter uppfattar sina relationer som meningsfulla och helhetliga (Blomdahl Frej, 1995).

Martin Buber (2001) påpekar att i Jag-Du relationen utvecklar personer ett Jag-medvetande som möjliggör en djupare förståelse av den andre. Kohanski (1982) kopplar även Jag-medvetande till förmågan att se hela människan och lära känna sig själv på en mer avancerad nivå. De ryska socialarbetarna med andra ord skapade inte bara sociala relationer genom kommunikation med sina äldre klienter, utan fann existentiell mening i sitt arbete.

6.4.1 Rollen som pedagog och psykolog

En socialarbetare som arbetade på dagverksamheten på centret berättade att hennes relationer med äldre klienter påminde henne om arbetsförhållande på en arbetsplats. Dagverksamheten var en del av centret för social service, men som ordnade träffar och

aktiviteter för äldre klienter i centrets lokal. Äldre personer kunde komma dit två gånger i veckan och tillsammans med andra klienter delta i aktiviteter som hantverk eller diktläsning. Socialarbetaren arrangerade evenemang där äldre ställde ut sina verk. Hon såg sina klienter som sina kollegor. Det gemensamma för *kollegorna* var deras kreativitet och motivation att göra skillnad för sig själva.

Jag kanske säger till mina deltagare...många kommer och säger ”jag har aldrig gjort det förr, jag kan inte, jag klarar inte”. Då säger jag att man ska i livet träffa en person som ska visa vägen. Och man måste ha motivation. Man kan ju sitta hemma och tyngas med sina tankar och problem. Eller så går man och motiverar sig själv att ta första steget. [...]

Socialarbetare C

Detta citat kan tolkas som att socialarbetaren hittat sin roll som en pedagog för de äldre. Enligt Martin Buber (1995) ser pedagogen den andre som en unik person och hjälper att frigöra sina inre krafter och talanger. Pedagogen tror på att alla människor är motiverade att utvecklas men att de kan behöva vägledning för att hitta sig själva i processen. En viss parallell kan även spåras vid Sätres (2014) undersökning om socialarbetarnas stärkande av klienterna. Socialarbetarna från både statliga och icke-statliga organisationer i Ryssland arbetar utifrån *god gärning idealet* som fokuserar på att hjälpa och stödja klienter trots organisationens begränsningar (Sätre, 2014). I många fall är socialarbetare pedagoger som genom sitt genuina intresse vill stärka och motivera sina klienter. . Borodkina (2015) kallar detta för empowerment som innebär dels att klienter får mer inflytande över det sociala stödet, dels att socialarbetarna får en ny pedagogisk motiverande roll i hjälpprocessen.

Socialarbetaren ville även betona vikten av meningsfulla relationer för hennes del i detta citat. Hon såg sig själv som en person som *skall visa vägen*. Hennes arbete innebar inte bara möten med människor, utan även förståelse för hur viktigt det var för äldre att träffas regelbundet och hitta en ny mening med livet. Detta i sin tur ledde till att socialarbetaren utvecklades själv genom sina relationer med äldre.

Alla socialarbetare pratade om sin roll som psykolog i relationer till äldre. Denna roll ingick inte i de formella arbetsuppgifterna för socialarbetarna utan utvecklades i direkt kontakt med äldre klienter.

Psykologisk hjälp är ett måste. [...] Varje vecka deltar vi på olika utbildningskurser inom till exempel psykologi eller letar efter information på internet själva. Vi läser om nyheter som finns inom området...Ja, jag lyssnar. Jag kanske är som en psykolog.

Socialarbetare A

Rollen som psykolog innebar för socialarbetarna att lyssna på sina klienter, uppmuntra, finnas med och försäkra dem om att det ändå fanns positiva saker med livet. Dessa roller som pedagog och psykolog uppfattades av socialarbetare som givande för deras utveckling både i yrket som socialarbetare och i deras privata liv.

En del socialarbetare var troende och menade att meningen i deras relationer med äldre var Guds vilja att hjälpa och ta hand om varandra. Socialarbetaren A pratade om att hennes relationer med äldre var ett kall, ett uppdrag från Gud. Hon var helt övertygad om att förmågan att hjälpa andra kom inifrån ur hjärtat och att alla goda gärningar inte försvann, utan kom tillbaka till en.

Alla socialarbetare bekräftade att deras relationer med äldre inte bara var arbetet och arbetsuppgifter. Alla berättade om att mötena med klienterna var givande och roliga. De var tacksamma över att höra snälla och trevliga ord gentemot sig själva från sina klienter. En socialarbetare citerade skämtsamt en baboshka: *Jag väntar på dig som jag väntar på Gud!*

De tyckte att arbetet var ofta tungt både fysiskt och psykiskt men relationerna däremot gjorde så att socialarbetarna klarade av jobbet och ansåg dem vara en del av deras liv.

Mina relationer med äldre ...det är mitt liv, mitt liv utanför hemmet. Det är fortsättningen på livet...liksom...självklart tycker jag synd om dessa människor. Jag kommer ju också blir sån. Livet är ju hårt, fullt med problem.

Socialarbetare E

Socialarbetarna kanske upplevde den eudemonistiska lycka som Morgan, Robinson and Thompson (2015) pratar om i sin studie. Socialarbetarnas upplevelser av lycka

berodde inte på landets socioekonomiska eller politiska inställning, utan på deras djupa förståelse av andras situation.

6.4.2 Sammanfattning

Trots att alla socialarbetare berättade att de upplevde arbetet med äldre som påfrestande och tungt kunde alla socialarbetare se en *mening* för sig själva i sina relationer med äldre klienter. Alla socialarbetare upplevde att utveckling i sina arbetsroller ledde till en personlig utveckling. Att se sig själv som pedagog eller psykolog lyfte socialarbetarnas uppfattning av sitt arbete. Meningen i relationerna med äldre för socialarbetarna skapades alltså genom utvärdering av sin egen roll som socialarbetare och genom att finna inre styrkor och krafter för att hjälpa andra.

7. Sammanfattning av resultat

Denna studie sökte svar på två frågor *Vad innebär relation mellan äldre klienter och ryska socialarbetare?*

De praktiska relationer mellan ryska socialarbetare och deras äldre klienter innebar all praktisk hjälp som socialarbetarna erbjöd sina äldre klienter. Det är med andra ord alla serviceinsatser i hemmet som erbjöds alla klienter. Dessa relationer var statiska och inte förändrades genom tid, trots att organisatoriska sammanhang kunde förändras.

Det empiriska materialet visar att praktiska relationer definierades av organisationen och dess struktur. De praktiska relationerna påminde om Martin Bubers (2001) Jag-Det relation. Detta perspektiv innebär att socialarbetarna förhöll sig till klienter som till ett objekt. Socialarbetarna lärde känna, skaffade sig erfarenhet om objektet och på så sätt kunde erbjuda relevant hjälp. Enligt Martin Bubers relationslära saknar socialarbetarna relation till sina klienter i Jag-Det perspektivet och var därför knutna till sina arbetsuppgifter som utgjorde en del av statiska organisationen.

Med sociala relationer menade socialarbetarna att påverka och påverkas av varandra. Socialarbetarna erkände sina klienter för sådana som de var och genom dialog och möten skapade ömsesidighet i relationerna. De sociala relationerna liknade Martin Bubers Jag-Du relation. Dessa relationer betraktade två subjekt. Sociala relationer strävade efter förståelse av varandras världar. Dessa relationer uppstod ofta när praktiska relationer fick en mer medmänsklig karaktär, dvs. baserades på respekt och erkännande av varandra som den person man var. Alla socialarbetare påpekade vikten av kommunikation.

Med existentiella relationer menade socialarbetarna att hitta mening i sitt arbete. Dessa relationer led till att båda parter uppfattade sina relationer som meningsfulla och helhetliga. De existentiella relationerna för socialarbetare innebar även att förstå sina klienter och se dem som helhetliga människor.

De ryska socialarbetarna med andra ord skapade inte bara sociala relationer genom kommunikation med sina äldre klienter, utan fann existentiell mening i sitt arbete.

Den andra fråga som studien fokuserade på var *Hur uppfattar socialarbetarna sina relationer med äldre klienter?*

Praktiska relationer består av tre komponenter: regel-bundenhet och specialisering, tid för insatser samt förhållande mellan hjälp och makt som alla är kopplade till organisationen och dess struktur. Dessa tre komponenter kännetecknas av att socialarbetarna upplevde ambivalens. Dubbelheten innebar att socialarbetare balanserade mellan organisationens struktur och regler och klienters bästa.

Socialarbetarna upplevde att kommunikationen skapade sociala relationer mellan socialarbetarna och deras äldre klienter. Kommunikation, både verbal och icke-verbal, var som en naturlig, ömsesidig och respektgivande grund i relationerna. Genom kommunikationen kunde socialarbetarna lära känna sina klienter men även öppna upp sig själva. Ett resultat av en bra kommunikation var närhet till sina klienter. Problemet med kommunikationen som upplevdes av socialarbetarna var att hålla distansen. Socialarbetarna upplevde själva att äldres problem och bekymmer ibland tog över deras egna liv.

Socialarbetarna upplevde att existentiella relationer handlade om att hitta mening i sitt arbete. Meningen i relationerna med äldre för socialarbetarna skapades alltså genom förståelse att det inte bara var ett jobb, utan arbetet hade ett högre syfte. Det kunde handla om att vägleda, motivera som en pedagog gör eller att finnas med och lyssna som en psykolog gör. Vare sig socialarbetarna kopplade arbetet till religiösa eller andra faktorer upplevde de att det fanns mening med att hjälpa andra personer.

Denna undersökning visade även organisationens betydelse i skapande av relationer. Den organisatoriska kontexten definierade relationernas karaktär i viss mån. Ålderskillnaden mellan socialarbetarna och de äldre klienterna blev en annan aspekt som implicit påverkade relationerna. Genom att tilltala äldre personer med farsnamn visade socialarbetarna både respekt och åldersskillnad. Familjeliknande relationer var en annan intressant upptäckt i denna studie. Socialarbetarna uppfattade sina klienter som en del av familjen, som sin släkt och det kunde förklaras med djupt rotade traditioner i social omsorg i Jordbruksryssland.

8. Slutdiskussioner

Enligt Arbetsmarknadsdepartement och socialförsäkringar i Ryska federationen (Rosmintrud, 2015) fokuserar den ryska socialpolitiken på pensionssystem, medicinsk vård och äldres aktiva deltagande i samhällslivet. Personer i pensionsålder som fortfarande arbetar är en vanlig företeelse i Ryssland. Därför kan skillnader mellan äldre och äldre verka mycket otydliga och skapar en viss diskrepans i relationerna mellan äldre klienter och socialarbetare.

Denna studie visar hur min syn på relationer mellan socialarbetare och deras brukare ser ut. Jag skriver därför i jag-formen inte bara för att jag skriver själv (handledare som finns med i processen), utan även för att visa på det subjektiva i forskningsarbetet. Jag är medveten om mina egna konstruktioner av fenomen samt mina tolkningar av intervjupersonernas utsagor.

Målgruppen för intervjuerna var representerad av ryska kvinnor i medelålder. Alla socialarbetare var utbildade inom andra yrkesområden (så som juridik, pedagogik, handels) och ingen hade relevant utbildning inom socialt arbete. Däremot är det viktigt att påpeka – en del socialarbetare nämnde att de erbjöds mindre utbildningskurser inom yrket som de regelbundet deltog i. Det är även intressant att alla socialarbetare upplevde att de hade olika roller i relationer med sina brukare, de agerade som psykologer, pedagoger, hjälpare, inspiratörer, lyssnare, etc.

Jag ifrågasätter själv urvalet ur mångfaldens perspektiv – hur skulle empirin se ut om de intervjuade var både män och kvinnor i olika åldrar och med olika etniska bakgrunder. Tyvärr är det varken jag som forskare eller mina informanter som kan rå för det.

Dessutom har jag funderat över intervjusituationen och undrar om mina sista två intervjuer hade visat annat resultat om vi satt själva på kontoret, utan att hela gruppen var närvarande. Jag märkte hur de två sista intervjupersonerna distraherades av andra som flitigt diskuterade ett brukarfall som dök upp de dagarna jag var på sociala centret. Jag upplevde att de intervjupersonerna ville lyssna och diskutera fallet men istället fick de svara på mina frågor. Jag tror att situationen påverkade mina två sista informanter och deras svar blev en aning kortare, men jag är övertygad om att de hade gett liknande svar oavsett denna situation.

Vad gäller observationen: från början var tanken att följa olika socialarbetare till olika klienter för att se hur relationerna skapades i praktiken. Socialarbetarnas arbetsbelastning tillät mig tyvärr inte att göra fler observationer. Jag har funderat över trovärdigheten på denna observation, eftersom klienten och tiden valdes av socialarbetaren och kunde på så sätt styras av socialarbetaren (genom att välja en *god* klient för att visa hållbara relationer). Jag litade dock på socialarbetarens omdöme och är därför tacksam för det tillfälle jag fick.

Socialarbetarna verkade inte problematisera sin roll som s.k. familjemedlem. Det var trots allt deras arbete och att skapa nära relationer, utan att hålla distans, påverkade socialarbetarnas välmående. Många intervjupersoner hade upplevt att de tog sitt jobb för personligen och verkligen gick in i det, utan att tänka på konsekvenserna för sin psykiska hälsa. Alla intervjupersoner pratade om hur viktigt det var att avskärma sig från sitt arbete och inte ta till sig för mycket. Det var däremot svårt för dem att helt och hållet släppa taget om sina klienter och många fanns tillgängliga för klienterna även på sin fritid.

En annan aspekt som jag upplevde som något motstridigt var att alla socialarbetare bekräftade att de var mycket accepterande och såg sina klienter som de var. Jag funderar på de skrivna regler som nämndes i avsnittet Praktiska relationer. Det blir dock problematiskt när de skriftliga reglerna går emot klienters uppfattningar av sina liv. Klienter fick inte vara berusade eller använda ovärdat språk under besöken. Det visar på vilken norm som finns i organisationen och att det inte tolereras att bryta mot den. Samtidigt så kan det finnas klienter som lever under de förhållandena. Det är definitivt ett problem om sådant förekommer, för det kan försvåra socialt arbete men det är även en del av verkligheten för vissa personer som behöver stöd trots detta.

Därför hade klienters perspektiv definitivt belyst relationerna från båda håll. Klienternas perspektiv hade gett relationerna en annan karaktär och visat relationerna utifrån motpartens upplevelser och uppfattningar. Det skulle vara intressant att prata med äldre klienters riktiga familjemedlemmar för att få en övergripande bild av relationerna. Ivanova (2002) menar att för att förstå hur äldre uppfattar sina relationer är det viktigt att utgå från äldres sociala nätverk och familjeliv. Det är dock studiens syfte att beskriva relationer utifrån socialarbetarnas perspektiv som jag utgår och därför jag inte tar i anspråk klienternas berättelser. Kanske det öppnar upp för framtida undersökningar?

9. Referenslista:

Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2011) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber

Andrle, Vladimir (1994) *A social history of twentieth-century Russia*. London: Edward Arnold

Arbetsmarknadsdepartement och socialförsäkringar i Ryska federationen (Rosmintrud) - Министерство труда и социальной защиты Российской Федерации (2015) "Rapport från 1 juni 2015: О результатах комплексного мониторинга социально-экономического положения пожилых людей" (elektronisk), officiella hemsida
<<http://www.rosmintrud.ru/docs/mintrud/protection/197>> (2015-10-06)

Backman, Ylva, Gardelli, Teodor, Gardelli, Viktor & Persson, Anders (2012) *Vetenskapliga tankeverktyg: till grund för akademiska studier*. Lund: Studentlitteratur.

Belokonj (2005) "Современные проблемы качества жизни пожилых в России (результаты проведенных опросов)" [Aktuella problem inom livskvalitet för äldre i Ryssland: genomförda undersökningar] (elektronisk), <<http://demoscope.ru/weekly/2006/0257/analit02.php>> (2015-10-12)

Belokonj (2007) "Актуальные проблемы пожилых в трудовой деятельности и семье (по результатам опросов 2004–2006 гг.)" [Äldres aktuella problem på arbetsmarknaden och i familjen: genomförda undersökningar 2004-2006] (elektronisk), <http://www.gerontology.ru/PDF_YG/AG_2007-20-04.pdf> (2015-10-13)

Blomdahl Frej, Gunbrog (1988) *Mot en existentiell relationistisk helhetssyn: en studie av långtidssjuka och handikappade personers syn på sin livssituation*. Kålleröd: Kompendietryckeriet

Blomdahl Frej, Gunborg (1995) *Social omsorg: nya perspektiv och illustrationer*

Borodkina, Olga (2015) "International trends in Russian social work". *European Journal of Social Work*, 18:4, 631-644

- Botjarov, V (2001) *Антропология возраста*. [Ålderns antropologi] Sankt-Petersburg: Sankt-Petersburg universitet
- Bryman, Alan (2008) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber AB
- Buber, Martin (1995) *Det mellanmännsliga*. Ludvika: Dualis
- Buber, Martin (2001) *Jag och Du*. Falun: Dualis
- Dunér, Anna & Nordstöm, Monika (2009) ”The desire for control: Negotiating the arrangement of help for older people in Sweden”. *Journal of Aging Studies* 24, 241–247
- Federal lag från 28.12.2013 N 442-ФЗ: *Lagen om grunder för socialt stöd i Ryska federationen*. Moskva: Stadsduma
- Federal statlig statistisk service – Федеральная служба государственной статистики (2015) ”Численность населения” [Befolkning] (elektronisk), officiella hemsida <<http://www.gks.ru/>> (2015-10-02)
- Glöckler, Mikaela (2000) *Makt i mellanmännsliga relationer*. Järna: Telleby
- Grigorjeva, Irina (2009) ”Пожилой человек в современном обществе» [Äldre person i det moderna samhället] (elektronisk) Сб. статей. СПб.: Изд-во «Европейский дом», <<http://u3a.ifmo.ru/people-s/>> (2015-10-07)
- Ivanova, Elena (2002) ”Межпоколенные трансферы и их роль в решении социальных проблем пожилых людей в сельской местности” [Generations transfereringar och hur de hjälper för att lösa äldres problem på landet] (elektronisk), <http://www.aspe.spb.ru/Papers/24_6.pdf> (2015-10-08)
- Kohanski, Alexander S (1982) *Martin Buber's Philosophy of Interhuman Relation*. Rutherford: Fairleigh Dickinson U.P
- Kalman, Hildur & Lövgren, Veronica (2012) *Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Kättström, Dag (2014) ”Vad är åldrande?” (elektronisk) <<http://www.forskning.se/nyheterfakta/teman/aldrande/tiofragorochsvar/vadardrande.5.3b19111a146b5b338a614fb.html>> (2015-10-26)

- Manning, Nick, Shkaratan, Ovsey & Tikhonova, Nataliya (2000) *Work and Welfare in the New Russia*. Hampshire
- Mironova, Eva (2014) ”В московском метро стартует акция «Уступи место»” [Låt en äldre person sitta – kampanj startar i Moskvas tunnelbana], 365 Журнал tidningens officiella hemsida, <<http://365mag.ru/city/v-moskovskom-metro-startuet-aktsiya-ustupi-mesto>> (2015-10-09)
- Morgan, J., Robinson, O., and Thompson, T. (2015) “Happiness and Age in European Adults: The Moderating Role of Gross Domestic Product per Capita” *Psychology and Aging*, Vol. 30, No. 3, 544-551
- Nikitina, G. (2010) ”Особенности социально-психологической работы с одинокими пожилыми людьми” [Metoder i socialpsykologiskt arbete med ensamma äldre personer] (elektronisk), *Socialt arbete – artikelsamling officiella hemsida* <<http://soc-work.ru/article/773>> (2015-10-27)
- Nikonova, E.I. (2007) “Место и роль пожилых людей в современном Российском обществе” [Äldres positioner och roller i det moderna ryska samhället] *Socialvetenskap*, 3 (8), s. 76–81
- Nyström (2012). *Mellan empati och kritisk granskning? I Kalman, Hildur & Lövgren, Veronica (red): Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups
- Oltedal, Siv (2009) “Reflections on the Client-Social Worker Relationship from Single Mothers and Social Workers in Australia, USA, Canada, Russia and Norway: Close but not too close. Distant but not too distant”. *Journal of Comparative Social Work* 2009/1
- Pisarev, Alexander (2004) ”Образ пожилых в современной России” [Synen på äldre i modern Ryssland] (elektronisk) <http://ecsocman.hse.ru/data/467/814/1217/006.PISAREV.pdf> (2015-10-08)
- Pryzjov, Ivan (1934) *Очерки, статьи и письма*. [Essäer, artiklar och brev] Sankt-Petersburg: Academia
- Ringsby-Jansson, Bibbi (1998) ”I gränslandet mellan hen och institution: om det socialpedagogiska omsorgsarbetets villkor”. I Blomdahl Frej, G & Eriksson, B.

- (red.), Social omsorg och socialpedagogik: filosofi – teori – praktik (s.82-98).
Lund: Studentlitteratur
- Samofalova, Olga (2015) ”Повышение пенсионного возраста – вопрос решенный” [Höjning av pensionsålder är en färdigbeslutad fråga] (elektronisk)
Vzglyad gazeta: Взгляд – деловая газета officiella hemsida
<http://www.vz.ru/economy/2015/4/17/739983.html> (2015-10-06)
- Salmina, Alla (2014). “Social attitudes towards welfare policies in Russia and other European countries”. International Social Work Vol. 57(5) 459-469
- SFS 2001:453. Socialtjänstlagen. Stockholm: Socialdepartementet
- Shirinkin, Aleksej (2015) «В московском метро просят уступить место за шоколадку» [Ge plats åt någon annan – får en choklad: Moskva tunnelbana] (elektronisk), Metro News Moskva officiella hemsida
<<http://www.metronews.ru/novosti/v-moskovskom-metro-prohodit-akcija-ustupi-mesto/Tpoode---Ftf0bOauE1RgE/>> (2015-10-09)
- Socialstyrelsen (2011). Nedsatt förmåga till relationer (elektronisk)
<http://www.kunskapsguiden.se/aldre/halsoproblem/Nedsattafunktionstillstand/Sidor/Nedsatt-formaga-till-relationer.aspx> (2015-10-26)
- Sätre, Ann-Mari (2014). “Paid and unpaid social work in Russia: Is women’s social work opening up for opportunities for empowerment processes?”
International Social Work Vol. 57(7) 523-534
- Travkina, L. (2015) ”Социальное обслуживание пожилых и старых людей” [Social service för äldre personer] (elektronisk), Socialt arbete – artikelsamling officiella hemsida <<http://soc-work.ru/article/704>> (2015-10-27)
- United Nations (2015) “International Day of Older Persons 1 October” (elektronisk), UNs officiella hemsida
<<http://www.un.org/en/events/olderpersonsday/>> (2015-10-06)
- Velikij, P. (2007) «Социальная политика на селе: Новые вызовы, старые ограничения» [Socialpolitik på landsbygden: nya utmaningar – gamla begränsningar] Журнал исследований социальной политики, том 5, № 2, (elektronisk),

<http://ecsocman.hse.ru/data/738/627/1219/velikiy_socialnaya_politika_na_sele.PDF> (2015-10-08)

Vetenskapsrådet (u.å) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. (Elektronisk) Tillgänglig: www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf (2010-02-27) (2012-10-28)

World Health Organisation (2015a) "WHO: Number of people over 60 years set to double by 2050; major societal changes required" (elektronisk), WHO's officiella hemsida <<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs404/en/>> (2015-10-06)

World Health Organisation (2015b). "Ageing and life-course" (elektronisk), WHO's officiella hemsida <<http://www.who.int/ageing/en/>> (2015-10-13)

Zayats, O.V. (2004) "Опыт организационно- административной работы в системе социальных служб, учреждений и организаций" [Organisation och administration av sociala kontor, myndigheter och organisationer] (elektronisk), <<http://www.spbk-spo.com/Professional/yurisprudenciya/zayats.pdf>> (2015-10-25)

Zyryanov P.N. (1992) *Крестьянская община европейской России 1907-1914*. [Bondesamhälle i europeiskt Ryssland 1907-1914]. Moskva: Nauka.

Bilaga 1

Informationsbrev på svenska

Till medarbetarna inom socialt stöd i hemmet

Hej!

Jag skulle vilja träffa er och prata om följande frågor:

Hur skapar ni relationer till sina klienter?
Vad är viktigast i arbete med äldre personer?
Vilka egenskaper ska en socialarbetare ha?

Detta är preliminära frågor som jag skulle vilja diskutera med er.

Detta är ett informationsbrev där jag vänder mig till er för att delta i min undersökning. Jag studerar vid Göteborgs universitet och denna termin skriver jag min C-uppsats. Syftet med min uppsats är att undersöka hur socialt arbete ser ut och fungerar i Ryssland med utgångspunkt i en ort på landsbygden. Detta arbete ska fokusera på relationer mellan socialarbetare och deras klienter ur socialarbetares perspektiv.

Jag vill gärna intervjua er om ert arbetssätt och er erfarenhet av arbete med klienterna för att samla in material för min C-uppsats. Vi kommer att träffas på er arbetsplats och jag kommer att återkomma med förslag på tider.

Samtalet kommer att ta max en timme. Jag skulle vilja spela in samtalet, om ni samtycker till detta.

Jag kommer att följa vedertagna forskningsetiska principer. De principerna innebär att jag presenterar mina resultat så att deltagarna inte går att identifiera. Era svar kommer att behandlas så att ingen annan förutom mig kan använda sig av dem. Efter publiceringen av mitt arbete, kommer allt intervjumaterial att förstöras.

Det är frivilligt att delta i min studie och alla deltagare har rätt att avbryta sin medverkan när som helst. Resultat av undersökningen kommer endast att användas för vetenskapliga ändamål och publiceras i form av en C-uppsats.

Efter publiceringen av C-uppsatsen kan jag skicka en kopia till er i en elektronisk version på svenska.

Uppgifter på personer som deltagit i undersökningen kommer från enhetschefen för socialt stöd i hemmet

Om ni har frågor eller funderingar kontakta mig:

Irina Kim
Tel:
guskimir@student.gu.se

Min handledare:
Per-Olof Larsson
Institutionen för socialt arbete
Box 720 405 30 Göteborg
+46 705 80 22 61
per-olof.larsson@socwork.gu.se

Bilaga 2

Intervjuguide

Praktiska relationer:

1. Vilken hjälp erbjuds av socialt stöd och service?
2. Vilka krav ställs på äldre klienter?

Sociala relationer:

1. Känns det som en naturlig relation mellan er eller känns det påtvingat? Det är ditt arbete och du har uppgifter
2. Vilka strategier har du i ditt arbete med klienter?
3. Vad är din roll i relationen? Följdfrågor: Stödja? Motivera? Hjälpa? Stärka? Finnas som medmänniska?
4. Vem är det som bestämmer i relationerna?
5. Hur skulle du beskriva din relation till äldre klienter?
6. Kan du acceptera dina klienter som de är?
7. Hur kan du acceptera dina klienter som de är?

Synen på klienter

8. Hur ser du på de äldre klienterna? Följdfrågor: Som pensionär? Som medmänniska? Som arbete?
9. Hur framstår dina klienter? Beskriv egenskaper, sätt att vara, uttrycka sig
10. Vad är viktigt för dig som professionell att tänka på/ veta om dina klienter?
11. Hur hjälper (om alls) de kunskaperna (om klienter) i ditt arbete?
12. Hur upplever du dina klienter?

Äkta samtal- språkets betydelse

13. Vad säger du till klienter vid första mötet?
14. Vad pratar du med dina klienter om?
15. Hur pratar du med dina klienter?
16. Vad berättar klienter? Följdfrågor: Om sig själva, sin familj, bakgrund, tidigare arbete?
17. Hur uttrycker du sin acceptans mot klienter?

Existentiella relationer

18. Vad händer när insatsen avslutas?
19. Vad får du av dina relationer med äldre klienter?